Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

Artykuły Studia Iuridica Lublinensia vol. XXV, 1, 2016
DOI: 10.17951/sil.2016.25.1.17

Edyta Lis
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej
edyta.lis@poczta.umcs.lublin.pl

Zasada dobrej wiary w prawie międzynarodowym

The Principle of Good Faith in the International Law

STRESZCZENIE

Celem tego artykułu jest przedstawienie jednej z najbardziej fundamentalnych zasad prawa międzynarodowego. Zgodnie z art. 38 (1) (c) Statutu MTS zasada dobrej wiary jest ogólną zasadą prawa uznaną przez narody cywilizowane, a zatem stanowi formalne źródło prawa międzynarodowego. Bez wątpienia wciąż ogromne kontrowersje budzi charakter, znaczenie, treść i zakres tej zasady. Należy podkreślić, iż pojęcie „dobrej wiary" jest niejasne i trudno jest wskazać jedną, powszechnie uznaną jej definicję. Zasada dobrej wiary znajduje zastosowanie w różnych dziedzinach prawa międzynarodowego. Najbardziej znaczące jest prawo traktatów. Dobra wiara jest stosowana od momentu zawarcia traktatu aż po jego wygaśnięcie. Odnosi się także do doktryny (o węższym zakresie stosowania) zakazu nadużycia praw, która stanowi najbardziej kontrowersyjny aspekt tej zasady. Kolejną konkretyzacją dobrej wiary jest dobrze ugruntowana zasada *estoppel*. Ponadto zasada dobrej wiary jest stosowana w trakcie negocjacji. Dobra wiara pełni funkcję pośrednią pomiędzy regułami a zasadami. Co więcej, określa sposób przestrzegania istniejących reguł prawa międzynarodowego i ogranicza sposób ich wykonywania.

Słowa kluczowe: dobra wiara; ogólne zasady prawa; zasady prawa międzynarodowego; traktaty; nadużycie praw; *estoppel*; negocjacje

WSTĘP

W wykładzie wygłoszonym w 1957 r. w Haskiej Akademii Prawa Międzynarodowego Sir G. Fitzmaurice stwierdził, iż zasadą lub ogólną zasadą prawa określa się głównie to, co nie jest regułą (*rule*), ale leży u podstaw reguł (*rule*), wyjaśnia je i stanowi ich uzasadnienie. Reguła (*rule*) odpowiada na pytanie „co",

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

a zasada – „dlaczego”[1]. Zdaniem R. Dworkina reguły działają zgodnie z zasadą „wszystko albo nic”, tzn. są stosowane w całości albo w ogóle. Zasady stanowią tylko wskazówkę w procesie decyzyjnym[2]. G. Schwarzenberger uznał, iż zasady o stosunkowo wysokim poziomie abstrakcji można określić mianem fundamentalnych zasad prawa międzynarodowego. Zaproponował trzy warunki, których spełnienie jest niezbędne do stwierdzenia, że określona zasada prawa międzynarodowego może być uznana za podstawową. Po pierwsze, taka zasada musi być szczególnie istotna dla prawa międzynarodowego. Po drugie, różni się od innych, gdyż obejmuje stosunkowo szeroki zakres reguł prawa międzynarodowego. Po trzecie, zasada ta jest tak charakterystyczna dla prawa międzynarodowego, że stanowi istotną część sytemu tego prawa lub jest tak znamienna dla tego prawa, iż jej nieuwzględnienie mogłoby skutkować zlekceważeniem istotnych cech współczesnego prawa międzynarodowego[3]. Podkreślił, iż w zależności od kontekstu, w jakim użyto określenia „ogólne zasady prawa międzynarodowego”, mogą być synonimem zwrotu „fundamentalne zasady prawa międzynarodowego”[4]. Zdaniem S. Reinholda ogólne zasady prawa pełnią funkcję pośrednią pomiędzy regułami a zasadami[5]. Podnoszono także, iż w nauce prawa międzynarodowego istnieją znaczne rozbieżności odnośnie do określenia wzajemnych relacji pomiędzy zasadami a regułami. Natomiast Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS) traktuje oba pojęcia jako synonimy[6].

---

[1] G. Fitzmaurice, *The General Principles of International Law: Considered from the Standpoint the Rule of Law*, “Recueil des Cours” 1957, Vol. 2, s. 7.

[2] R. Dworkin, *Taking Rights Seriously*, Harvard University Press 1977, s. 22–31; *idem*, *The Model of Rules*, “University of Chicago Law Review” 1967, Vol. 35, No. 1, DOI: http://dx.doi.org/10.2307/1598947, s. 22–29. Zob. M. Kordela, *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Poznań 2012, s. 52; R. Alexy, *On the Structure of Legal Principles*, “Ratio Iuris” 2000, Vol. 13, No. 3, DOI: http://dx.doi.org/10.1111/1467-9337.00157, s. 294–304; J. Raz, *Legal Principles and the Limits of Law*, “Yale Law Journal” 1972, Vol. 81, No. 5, DOI: http://dx.doi.org/10.2307/795152, zwłaszcza s. 823–842.

[3] G. Schwarzenberger, *The Fundamental Principles of International Law*, “Recueil des Cours” 1955, Vol. 1, s. 203–204.

[4] *Ibidem*, s. 204–205.

[5] S. Reinhold, *Good Faith in International Law*, “Bonn Research Papers on Public International Law” 2013, No. 2, http://ssrn.com/abstract=2269746 [data dostępu: 18.06.2015], s. 2.

[6] Zob. M. Mendelson, *The International Court of Justice and the sources of international law*, [w:] *Fifty Years of the International Court of Justice*, eds. V. Lowe, M. Fitzmaurice, Cambridge 2008, s. 80. Autor, powołując się na orzeczenie z 24 maja 1980 r. w sprawie amerykańskiego personelu dyplomatycznego i konsularnego w Teheranie (*United States Diplomatic and Consular Staff in Tehran – United States of America v. Iran*), w którym Trybunał odwołał się m.in. do „zasad Karty Narodów Zjednoczonych”, „podstawowych zasad wyrażonych w Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka”, stwierdził, że „zasada” może oznaczać wyższy poziom ogólności niż „reguła”. ICJ Reports, 1980, pkt 91, s. 42. Por. orzeczenie z dnia 12 grudnia 1984 r. w sprawie delimitacji granicy morskiej w Zatoce Main (*Delimitation of the Maritime Boundary in the Gulf of Maine Area – Canada/United States of America*), ICJ Reports, 1984, pkt 89, s. 292. Zob. S. Besson, *General*

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

I. OGÓLNE ZASADY PRAWA

Ogólne zasady prawa, uznane przez narody cywilizowane, zostały zawarte w art. 38 ust. 1 lit. c Statutu MTS[7], który został zredagowany prawie identycznie jak art. 38 Statutu Stałego Trybunału Sprawiedliwości Międzynarodowej (STSM)[8]. Stanowią one istotny element prawa międzynarodowego, który zapewnia jego efektywne funkcjonowanie. Bez tych zasad rozwój prawa międzynarodowego i reakcja na współczesne wyzwania byłyby w znacznym stopniu utrudnione[9]. Stanowią także odpowiedź na potrzebę zapewnienia zupełności prawa[10]. Ogólne zasady prawa odgrywają znaczącą rolę w tworzeniu prawa. Charakteryzują się tym, że są „ogólne", tzn. otwarte na wartości. W związku z tym zasady transformują ponadpozytywne, m.in. moralne, społeczne i inne, potrzeby do systemu prawnego. Po pewnym czasie pojawia się nowa idea prawna, wymuszona przez społeczne potrzeby. Ta ogólna idea, pozbawiona na tym etapie szczególnej otoczki prawnej, może znaleźć „sojuszników" w ogólnych zasadach prawa określonego systemu. Pewne zasady obejmą swym zakresem te nowe idee i od tego momentu zasada zostanie wzbogacona o dodatkowe treści.

Ogólne zasady prawa podlegają pewnym ograniczeniom. Z upływem czasu, w następstwie rozwoju prawa, przypisywano im określone znaczenie[11]. Treść

Principles in International Law – Whose Principles?, https://doc.rero.ch/record/28893/files/General_Principles_in_International_Law.pdf [data dostępu: 18.06.2015], s. 22. Autorka podkreśliła, iż MTS w praktyce nie dokonuje rozróżnienia z jednej strony ogólnych zasad prawa międzynarodowego, które stanowią źródła lub normy, a z drugiej – pomiędzy ogólnymi zasadami prawa wynikającymi z tradycji krajowych i ogólnymi zasadami prawa międzynarodowego wynikającymi z praktyki międzynarodowej. Co więcej, zauważyła, iż Trybunał w sposób dość swobodny odnosi się do zasad tak, by podkreślić ogólność określonej normy prawnej lub jej fundamentalne znaczenie. Zob. także: A. von Bogdany, *General Principles of International Public Authority: Sketching a Research Filed*, "German Law Journal" 2008, Vol. 9, No. 11, s. 1909–1938.

[7] Dz.U. z 1947 r., nr 23, poz. 90. Statut MTS stanowi integralną część Karty Narodów Zjednoczonych.

[8] Dz.U. z 1923 r., nr 106, poz. 839.

[9] C. Voigt, *The Role of General Principles in International Law and their Relationship to Treaty Law*, www.retfaerd.org/gamle_pdf/2008/2/Retfaerd_121_2008_2_s3_25.pdf [data dostępu: 18.06.2015], s. 5. Por. H. Waldock, *General Course on Public International Law*, "Recueil des Cours" 1962, Vol. 2, DOI: http://dx.doi.org/10.1163/ej.9789028614321.001-251, s. 39–40. Zdaniem tego autora ogólne zasady prawa rzeczywiście w przeszłości przyczyniły się do rozwoju prawa międzynarodowego, ale z upływem czasu zostały wchłonięte przez prawo zwyczajowe i w związku z tym utraciły swój charakter. Podkreślił, że ze względu na dominację pozytywizmu w prawie międzynarodowym istotną rolę, jako źródło prawa międzynarodowego, odgrywa prawo zwyczajowe, a nie ogólne zasady prawa.

[10] A. Pellet, *Article 38*, [w:] *The Statute of the International Court of Justice. Commentary*, eds. A. Zimmermann, Ch. Tomuschat, K. Oellers-Frahm, Oxford 2006, s. 764.

[11] R. Kolb, *Principles as Sources of International Law*, "Netherlands Law Review" 2006, Vol. 53, No. 1, s. 7–8.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

prawna zasad, odmiennie niż w przypadku reguł, które są określone w sposób precyzyjny, nie jest ściśle określona, ale równocześnie nie jest ujęta tak szeroko, jak np. w przypadku ogólnych koncepcji politycznych. Posiadają one wystarczający stopień ogólności i konkretności, by zachować dynamikę, a zarazem posiadać pewne znaczenie prawne. Nie są to zwykłe reguły, w przypadku których przeważa element stosowania, jak również idee prawne, w których znacząco przeważa element legislacyjny. Stanowią bowiem połączenie obu elementów. Ich szczególna funkcja w procesie tworzenia nowych reguł oraz dynamiczna funkcja w procesie stosowania prawa pozwalają w nich widzieć taki rodzaj źródła prawa, które wykracza poza funkcję wypełniania luki[12] – normę-źródło. Ogólne zasady dotyczą przede wszystkim dynamiki prawnej. Ich funkcja jest konstytucyjna, a nie administracyjna, w związku z tym posiadają pewien element mocy źródeł[13].

Podkreślano także, iż w określeniu ogólnych zasad prawa w art. 38 ust. 1 lit c Statutu MTS występuje element uznania ich przez narody cywilizowane, ale nie jako warunek ogólnej praktyki. W związku z tym przedmiotem uznania nie jest charakter prawny zasady wynikającej z międzynarodowej praktyki, ale istnienie pewnych zasad o prawnym charakterze[14].

Należy jednak zauważyć, iż członkowie Komitetu Prawników, który przygotowywał Statut STSM, nie byli zgodni co do znaczenia zwrotu „ogólne zasady prawa uznane przez narody cywilizowane"[15]. W przedkładanych przez państwa propozycjach pojawiały się następujące określenia: „ogólne zasady prawa", „ogólne zasady prawa i słuszności", „ogólne zasady sprawiedliwości słuszności" czy „reguły, które w opinii Trybunału powinny być ogólnymi regułami prawa międzynarodowego". Baron Descamps zaproponował formułę „zasady prawa międzynarodowego uznane przez sumienie prawne cywilizowanych narodów"[16], co dowodziłoby, iż jego koncepcja nawiązywała do idei praw naturalnych. W odpowiedzi E. Rooth i R. Phillmore zaproponowali sformułowanie, które obecnie znajduje się w art. 38 Statutu MTS[17].

---

[12] S. Besson (*op. cit*., s. 30) do dwóch głównych funkcji ogólnych zasad prawa zaliczyła: wypełnianie luki w prawie i zapewnienie spójności prawa. Warto zauważyć, iż R. Kolb (*Principles…*, s. 25–36) określił je mianem „konstytucyjnych". Autor wymienił osiem funkcji, jakie pełnią ogólne zasady prawa.

[13] R. Kolb, *Principles…*, s. 9. Por. S. Besson, *op. cit*., s. 16.

[14] B. Chen, *General Principles of Law as Applied by International Courts and Tribunals*, London 1953, s. 24.

[15] I. Brownlie, *Principles of Public International Law*, Oxford 1979, s. 16; G.J.H. van Hoof, *Rethinking the Sources of International Law*, Antwerp 1983, s. 134–135.

[16] *Permanent Court of International Justice, Committee of Jurist, Procès-verbaux of the proceedings of the Committee*, *June 16th – July 24th, 1920, with Annexes*, The Hague 1920, s. 306.

[17] *Ibidem*, s. 332, 344, 567, 666, 668, 730; A. Pellet, *op. cit*., s. 765. Szerzej: B. Chen, *op. cit.*, s. 6–20; G.J.H. van Hoof, *op. cit*., s. 136–139.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

Przedstawiciele nauki prawa międzynarodowego również wyrażali różne opinie odnośnie do ich istoty, treści, zakresu oraz stosunku do innych źródeł prawa międzynarodowego, głownie umów międzynarodowych i zwyczaju[18]. Pewna ich część uznaje, iż stanowią one potwierdzenie praw naturalnych oraz tester ważności norm prawa pozytywnego[19]. Niektórzy, zwłaszcza pozytywiści, twierdzili, iż stanowią one podkategorię umów międzynarodowych i zwyczaju i nie są w stanie wnieść nic nowego do prawa międzynarodowego, chyba że stanowią odzwierciedlenie zgody państw[20]. Podnoszono ponadto, iż zasady te zostały wywiedzione z podstawowych zasad moralności i sprawiedliwości, ale obejmują też bardziej szczegółowe zasady zawarte w kodeksach prawa cywilnego, a w systemie anglosaskim – w precedensach sądowych[21]. Twierdzono, iż są to zasady wspólne dla głównych lub wszystkich krajowych systemów prawnych[22]. Zdaniem M. Shawa większość przedstawicieli nauki prawa międzynarodowego uznaje, iż ogólne zasady prawa stanowią samodzielne źródło prawa, ale o ograniczonym zakresie[23].

[18] V.D. Degan, *Sources of International Law*, Netherlands 1997, s. 14; B. Chen, *op. cit.*, s. xiii; S.E. Nahlik, *Wstęp do prawa międzynarodowego*, Warszawa 1967, s. 372. Szerzej: S. Besson, *op. cit*., s. 3–46; C.G. Fenwick, *International Law*, New York 1965, s. 87–88; D. Kennedy, *The Sources of International Law*, "American University Journal of International Law and Policy" 1987, Vol. 2, No. 1, s. 24–30; M. Panezi, *Source of Law in Transition Re-visiting General Principles of International Law*, "Ancilla Iuris" 2007, s. 66–75. Zob. H. Bokor-Szegö, *General Principles of Law*, [w:] *International Law: Achievements and Prospects*, ed. M. Bedjaoui, Part 1, Dordrecht – Paris – London 1991, s. 213–216. Autorka zdefiniowała „ogólne zasady prawa" jako „principles which effectively characterize the basic futures of the legal system in each State and are directly related to the socio-economic system of the State in question" (*ibidem*, s. 214). Zob. także: G.J.H. van Hoof, *op. cit.*, s. 131–133. Warto zauważyć, iż autor wyróżnił ogólne zasady prawa w znaczeniu materialnym i proceduralnym. W tym ostatnim ujęciu to metoda tworzenia zasad prawa międzynarodowego. Natomiast ogólne zasady prawa w znaczeniu materialnym to istotna wartość lub treść określonej zasady (*ibidem*, s. 148–151). Z kolei W. Friedmann (*The Uses of "General Principles" in the Development of International Law*, "American Journal of International Law" 1963, Vol. 57, No. 2, DOI: http://dx.doi.org/10.2307/2195982, s. 287–299) wyróżnił trzy kategorie ogólnych zasad prawa: zasady wskazujące na sposób podejścia i interpretacji do wszystkich stosunków prawnych, zapewniające sprawiedliwy proces, materialnoprawne zasady prawa, które ze względu na powszechne uznanie przez główne systemy prawne państw mogą być określone jako międzynarodowe zasady prawa.

[19] Zob. np. E. Vattel, *The Law of Nations, Or, Principles of the Law of Nature, Applied to the Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns, with Three Early Essays on the Origin and Nature of Natural Law and on Luxury*, eds. B. Kapossy, R. Whatmore, Liberty Found Inc. 2008, s. 69–71 (*Preeliminaries* § 6–9); H. Waldock, *op. cit*., s. 54. Zob. także opinię odrębną sędziego K. Tanaki do orzeczenia z dnia 18 lipca 1966 r. w sprawie Afryki Południowo-Zachodniej (*South West Africa, Liberia v. South Africa*): ICJ Reports, 1966, s. 294–299, zwłaszcza s. 298.

[20] Zob. np. G.I. Tunkin, *Theory of International Law*, "Harvard University Press" 1974, DOI: http://dx.doi.org/10.4159/harvard.9780674434165, s. 190.

[21] C.G. Fenwick, *op. cit.*, s. 87.

[22] V.D. Degan, *op. cit*., s. 18.

[23] M.N. Shaw, *International Law*, Cambridge 2008, DOI: http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511841637, s. 99. Zob. V.D. Degan, *op. cit*., s. 18–19.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

Inni twierdzą, że zasady te są źródłem o charakterze subsydiarnym w przypadku, gdy nie można zastosować umowy międzynarodowej lub zwyczaju[24]. Podnosi się, iż wyodrębnienie tego źródła w art. 38 ust. 1 lit. c Statutu MTS jest zbyteczne[25]. Natomiast S.E. Nahlik stwierdził, że art. 38 Statutu jest normą umowną. Zgodnie z art. 92 Karty Narodów Zjednoczonych (KNZ) Statut, będąc integralną częścią Karty, posiada – na mocy art. 103 KNZ – wyższość nad wszystkimi innymi zobowiązaniami państw członkowskich. W związku z tym, że art. 38 Statutu wymienia *expressis verbis* „ogólne zasady prawa", oznacza to, że stanowią one odrębne, samodzielne źródło prawa, różne od umowy międzynarodowej i zwyczaju[26]. Uwzględniając dyskusję w Komitecie Prawników w 1920 r.[27] oraz interpretację Statutu MTS, twierdzi się, iż są to zasady, które istnieją w systemach prawnych państw, zaakceptowane przez wszystkie narody *in foro domestico*, i które nadawałyby się, przy uwzględnieniu specyfiki prawa międzynarodowego, do stosowania w porządku prawa międzynarodowego[28]. Według L. Erlicha są to zasady

[24] H. Kelsen, *Principles of International Law*, New Jersey 2003, s. 307. Por. A. Wyrozumska, W. Czapliński, *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004, s. 98. Zdaniem autorów nie można twierdzić, iż ogólne zasady prawa mają wyłącznie charakter subsydiarny w odniesieniu do innych źródeł prawa, ale są równoprawne odnośnie do ich mocy prawnej.

[25] H. Kelsen, *Principles*..., s. 394.

[26] S.E. Nahlik, *op. cit*., s. 373.

[27] *Permanent Court of International Justice, Committee of Jurist, Procès-verbaux of the proceedings of the Committee*..., s. 335.

[28] H. Thirlway, *The Law and Procedure of the International Court of Justice*, Vol. 1, Oxford 2013, DOI: http://dx.doi.org/10.1093/law/9780199673377.001.0001, s. 235; S.E. Nahlik, *op. cit*., s. 374. Podobnie: L. Oppenheim, *International Law: A Treatise*, Vol. 1: *Peace*, ed. R.F. Roxburgh, New Jersey 2005, s. 29. H. Lauterpacht w opinii odrębnej do orzeczenia MTS z dnia 6 lipca 1957 r. w sprawie norweskich pożyczek (*Certain Norwegian Loans – France v. Norway*), ICJ Reports, 1957, s. 49: „[…] general principle of law as it results from the legislation and practice of courts in various countries in the matter of contracts and other legal instruments". Zob. także: A. McNair, *The General Principles of Law Recognized by Civilized Nations*, "British Yearbook of International Law" 1957, Vol. 3, s. 1–19; B. Simma, P. Alston, *The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens, and General Principles*, "Australian Yearbook of International Law" 1988–1989, Vol. 12, s. 102. Odmiennie: G.I. Tunkin, *op. cit*., s. 197 i n. Zob. orzeczenie MTS z dnia 12 kwietnia 1960 r. w sprawie prawa przejścia (*Right of Passage over Indian Territory – Portugal v. India*), ICJ Reports, 1960, s. 11–12: Portugalia twierdziła, iż „[…] the municipal laws of the civilized nations are anonimous in recognizing that the holder of enclaved land has a right, for purposes of access to it, to pass through adjoining land; whereas it is rare to find a principle more clearly emerging from the universal practice of States *in foro domestico* and more perfectly meeting the requirements of Article 38, paragraph I (c), of the Statute of the Court". Trybunał jednak uznał, że nie ma potrzeby badać, czy prawo przejścia Portugalii przez terytorium indyjskie wynika także m.in. z ogólnych zasad prawa uznanych przez narody cywilizowane: „[…] the Court does not consider it necessary to examine whether general international custom or the general principles of law recognized by civilized nations may lead to the same result" (*ibidem*, s. 43). Zdaniem A. Wyrozumskiej i W. Czaplińskiego (*op. cit*., s. 99) jest to jedyne orzeczenie, w którym Trybunał powołał się w całości na zwrot użyty w art. 38 ust. 1 lit. c. Statutu. Por. A. Pellet, *op. cit*., s. 766.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

niezbędne dla myślenia prawniczego – bez nich żaden system prawny nie mógłby istnieć ani funkcjonować. Zasady te wyrażano w maksymach prawnych, np. *lex posteriori derogat legi priori*, *lex specialis derogat legi generali*[29]. Natomiast H. Lauterpacht stwierdził, że z praktycznego punktu widzenia są identyczne z ogólnymi zasadami prawa prywatnego[30].

Podkreślano, iż Trybunał w swej praktyce stosował ogólne zasady prawa, chociaż bardzo rzadko powoływał się wprost na art. 38 ust. 1 lit. c Statutu[31]. Natomiast dość często na te zasady powoływali się sędziowie w opiniach odrębnych lub strony sporu[32].

Znaczna część ogólnych zasad prawa została skodyfikowana w umowach międzynarodowych, w szczególności wielostronnych, a także ma charakter norm zwyczajowych[33]. Podstawową funkcją ogólnych zasad prawa jest to, by Trybunał mógł rozstrzygnąć spór w każdej sprawie oraz by odpowiedź Trybunału mieściła się w granicach prawa. Potwierdza to sformułowanie art. 38 ust. 2 Statutu MTS, w którym orzekanie *ex aequo et bono* jest rozwiązaniem alternatywnym, a nie subsydiarnym, tzn. o ile strony zgodzą się na nie[34]. Cechy charakterystyczne ogól-

[29] L. Erlich, *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 1958, s. 24.

[30] H. Lauterpacht, *Private Law Sources and Analogies of International Law*, [w:] *Hersch Lauterpacht International Law, Collected Papers: The Law of Peace*, Part 1: *International Law in General*, ed. E. Lauterpacht, Cambridge 1975, s. 208. Odmiennie: W. Friedmann, *op. cit.*, s. 281. Warto odnotować, iż w kolejnej pozycji H. Lauterpacht (*The Functions of Law in International Community*, New Jersey 2000, s. 118) wymienił także ogólne zasady prawa publicznego, ogólne maksymy, zasady jurysprudencji.

[31] Zdaniem A. Pelleta (*op. cit*., s. 766) miało to miejsce od 1922 r. tylko czterokrotnie, ale w praktyce STSM nie odnotowano ani jednego przypadku powołania się na te zasady. Zob. także: G.J.H. van Hoof, *op. cit*., s. 144–146. Według M. Mendelsona (*op. cit*., s. 79) Trybunał ani razu nie powołał się na art. 38 ust. 1 lit. c. Zob. także: H. Bokor-Szegö, *op. cit*., s. 216. Por. S.E. Nahlik, *op. cit*., s. 376. Zdaniem autora twierdzenie, że Trybunały nie powołały się w ogóle na ten artykuł, jest nieporozumieniem. S.E. Nahlik stwierdził, że Trybunały nie powołały się na lit. c art. 38 tak samo, jak i na lit. a i b, a pomimo to stosowały normy umowne i zwyczajowe. Podobnie jest w przypadku ogólnych zasad. Zob. R.B. Schlesinger, *Research on the Principles of Law Recognized by Civilized Nations Outline of a New Project*, "American Journal of International Law" 1957, Vol. 51, No. 4, DOI: http://dx.doi.org/10.2307/2195351, s. 734. Zob. np. orzeczenie STSM z dnia 25 sierpnia 1925 r. w sprawie pewnych interesów niemieckich na polskim Górnym Śląsku (*Certain German Interests in Polish Upper Silesia – Preliminary Objections*), PCIJ 1925, Series A, No. 9, s. 19.

[32] Zob. np. opinie odrębne sędziów: K. Tanaki w sprawie Afryki Południowo-Zachodniej, ICJ Reports, 1966, s. 294; J.T. van Wyk, ICJ Reports, 1966, pkt 56, s. 170; stanowisko Portugalii w sprawie prawa przejścia, ICJ Reports, 1960, s. 11–12; A. Pellet, *op. cit*., s. 766; stanowisko Argentyny w sprawie celulozowni na rzece Urugwaj (*Pulp Mills on the River Uruguay – Argentina v. Uruguay*), ICJ Reports, 2010, pkt. 55, 160, s. 42–43, 70; J. Ellis, *General Principles and Comparative Law*, "European Journal of International Law" 2011, Vol. 22, No. 4, DOI: http://dx.doi.org/10.1093/ejil/chr072, s. 950; S. Besson, *op. cit*., s. 21.

[33] A. Wyrozumska, W. Czapliński, *op. cit.*, s. 98.

[34] S.E. Nahlik, *op. cit*., s. 382–382. Zob. N. Jain, *General Principles of Law as a Gap-Fillers*, www.iilj.org/courses/documents/NehaJain_GeneralPrinciplesasGapFillersJan2014.pdf [data

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

nych zasad prawa[35] to – po pierwsze – ich niedookreślony zakres. Po drugie, pozostawiają znaczny margines swobodnej oceny sędziom i podmiotom tworzącym prawo, ponieważ nie determinują określonego rozwiązania, ale dostarczają odpowiednich argumentów uzasadniających określone rozstrzygnięcie[36]. Są źródłem argumentacji dla sędziów w przypadkach, gdy brak jest innych źródeł. Zdaniem R. Dworkina ta cecha pozwala odróżnić zasady od reguł[37]. Równocześnie ogólne zasady prawa ograniczają sędziów w ten sposób, że zapobiegają opieraniu się wyłącznie na ich subiektywnych opiniach. Po trzecie, są środkiem, za pomocą którego trybunały w sposób dynamiczny mogą interpretować prawo tak, by jego wykładnia odpowiadała współczesnym wyzwaniom.

W związku z powyższym należy stwierdzić, iż ogólne zasady prawa to niepisane zasady, normy o szerokim zakresie, uznane w krajowych systemach prawnych, dające się transponować na płaszczyznę prawa międzynarodowego[38]. W praktyce STSM oraz MTS można wskazać rozstrzygnięcia, w których trybunały, choć nie *expressis verbis*, odwoływały się do ogólnych zasad prawa[39]. Przykładowo STSM w orzeczeniu z dnia 26 lipca 1927 r. w sprawie fabryki chorzowskiej (*Factory at Chorzów – Jurisdiction*) uznał *estoppel* za zasadę ogólnie uznaną[40]. W tej samej

---

dostępu: 18.06.2015], s. 7–12; H. Lauterpacht, *The Development of International Law by the International Court*, Cambridge 1982, s. 166; C.A. Ford, *Juridical Discretion in International Jurisprudence: Article 38(1) (c) and "General Principles of Law"*, "Duke Journal of Comparative & International Law" 1994, Vol. 35, s. 63–65. Zob. art. 7 XII Konwencji haskiej, www.icrc.org/applic/ihl/ihl.nsf/Treaty.xsp?documentId=FEFF373CB0480A04C12563CD002D685E&action=openDocument [data dostępu: 18.06.2015].

[35] Szerzej: C. Voigt, *op. cit*., s. 9–11.

[36] Zob. S. Besson, *op. cit*., s. 32–33.

[37] Serzej: R. Dworkin, *op. cit*., s. 25–26; M. Kordela, *op. cit*., s. 52. G.J.H. van Hoof (*op. cit*., s. 149) określił je jako ogólne zasady prawa w znaczeniu materialnym.

[38] A. Pellet, *op. cit*., s. 766.

[39] Zob np. orzeczenia: MTS z dnia 9 kwietnia 1949 r. w sprawie cieśniny Korfu (*Corfu Channel, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Albania*), w którym Trybunał użył określenia „certain general and well-recognized principles", ICJ Reports, 1949, s. 22; orzeczenie STSM z dnia 26 lipca 1927 r. w sprawie fabryki chorzowskiej (*Factory at Chorzów – Jurisdiction*), gdzie Trybunał za ogólne zasady prawa uznał „principle generally accepted in the jurisprudence of international arbitration, as well as by municipal courts", PCIJ 1927, Series A, No. 9, s. 31; H. Lauterpacht, *The Development…*, s. 167–172. Szerzej: G. Fitzmaurice, *The Law and the Procedure of the International Court of Justice: General Principles and Substantive Law*, "British Yearbook of International Law" 1950, Vol. 27, s. 1–41. Autor przywołuje również rostrzygnięcia arbitrażowe. Zob. także: A. McNair, *The General…*, s. 1–19; I. Brownlie, *op. cit*., s. 17–19; S.E. Nahlik, *op. cit*., s. 376–381; M.N. Shaw, *op. cit*., s. 100–109; H. Thrilway, *op. cit*., Vol. 1, s. 232–246, Vol. 2, s. 1201–1205; A. Wyrozumska, W. Czapliński, *op. cit*., s. 99–108.

[40] PCIJ 1927, Series A, No. 9, s. 31. Zob. orzeczenie MTS z dnia 16 czerwca 1962 r. sprawie świątyni Preah Vihear (*Temple of Preah Vihear – Cambodia v. Thailand*), ICJ Reports, 1962, s. 31–32; D.W. Bowett, *Estoppel before International Tribunals and its Relations to Aquiescence*, "British Yearbook of International Law" 1957, Vol. 33, s. 176–202; W. Czapliński, *Pojęcie esto-*

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

sprawie w orzeczeniu z dnia 13 września 1928 r. wyraził zasadę, zgodnie z którą każde naruszenie zobowiązania skutkuje powstaniem zobowiązania do naprawienia szkody[41]. MTS w opinii doradczej z dnia 13 lipca 1954 r. w sprawie skutków orzeczeń Trybunału Administracyjnego ONZ w sprawie odszkodowań (*Effect of Awards of Compensation Made by the United Nations Administrative Tribunal*) określił zasadę *res judicata* jako ogólnie uznaną zasadę prawa[42]. W orzeczeniu z dnia 26 listopada 1957 r. (zastrzeżenia wstępne) w sprawie prawa przejścia przez terytorium Indii MTS uznał, iż ogólnie akceptowaną zasadą jest ta, w myśl której w przypadku, gdy Trybunał ważnie ustalił swoją jurysdykcję, to nie pozbawią go jej jednostronne działania strony zmierzające do wygaśnięcia jednostronnej deklaracji, na podstawie której państwo ją składające uznało kompetencje Trybunału do rozpatrzenia danej sprawy[43].

II. ZASADY PRAWA MIĘDZYNARODOWEGO

Zwrot „ogólne zasady prawa międzynarodowego" może natomiast odnosić się do reguł prawa zwyczajowego, ogólnych zasad prawa z art. 38 ust. 1 lit. c Statutu MTS[44]. Twierdzi się także, iż stanowią one logiczny wniosek wyprowadzony z rozumowania prawniczego na podstawie istniejącego prawa międzynarodowego oraz w drodze analogii z prawem krajowym. Część z nich wywodzi się z praktyki państw. W przeważającej mierze zostały wyprowadzone z reguł i są ogólnie akceptowane dopóty bezpośrednio nie są połączone z praktyką państw[45]. W przeciwieństwie do ogólnych zasad prawa są to zasady, które same w sobie są fundamentalne dla międzynarodowego porządku prawnego[46]. Źródłem zasad prawa międzynarodowego jest KNZ, w szczególności art. 2, która wymienia m.in. zasadę suwerennej równości, wykonywanie zobowiązań w dobrej wiarze, pokojowe załatwianie sporów[47]. Powtarza je i rozwija Deklaracja zasad prawa międzynarodowego dotycząca przyjaznych stosunków i współdziałania państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych (*Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-Operation among States in Accordance*

---

ppel w prawie międzynarodowym publicznym, „Sprawy Międzynarodowe" 1984, nr 9, s. 119 i n.; A. Kozłowski, *Estoppel jako ogólna zasada prawa międzynarodowego*, Wrocław 2009.

[41] PCIJ 1928 (*Merits*), Series A, No. 17, s. 29.

[42] ICJ Reports, 1954, s. 53.

[43] ICJ Reports, 1957, s. 142.

[44] Por. H. Thrilway, *op. cit*., Vol. 1, s. 235–236.

[45] I. Brownlie, *op. cit*., s. 19.

[46] S. Besson, *op. cit*., s. 15–16.

[47] Zob. J. Sozański, *Ogólne zasady prawa w acquis communautaire oraz w prawie międzynarodowym publicznym – istotniejsze pytania badawcze*, „Studia Prawnicze" 2005, z. 2, s. 12. Por. A. Wyrozumska, W. Czapliński, *op. cit*., s. 109.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

with the Charter of the United Nations) z dnia 24 października 1970 r.[48] Podkreśla się, że mimo iż nawiązują one do ogólnych zasad prawa i są akceptowane przez znaczną część podmiotów prawa międzynarodowego, to nie uzyskały charakteru podstawowych reguł stosowanych we wszystkich systemach prawnych[49]. Podnosi się także, iż podstawowe zasady prawa międzynarodowego to obiektywnie uwarunkowane, fundamentalne normy wyrażające cechy charakterystyczne tego prawa, istotną jego treść oraz że posiadają wyższą moc obowiązującą. Znane były zarówno w nauce prawa międzynarodowego, jak i w praktyce przed uchwaleniem KNZ. Terminem tym określano normy prawa o charakterze ogólnym, w ramach których wyróżnia się fundamentalne zasady prawa międzynarodowego lub zasady-idee[50]. Wydaje się, że najbardziej trafnie zasady prawa międzynarodowego określili A. Wyrozumska i W. Czapliński – są to zasady akceptowane przez wszystkie państwa, niezależnie od ich ustroju, przyjętej ideologii, przynależności do bloków i sojuszy[51].

III. ZASADA DOBREJ WIARY

Uwagi ogólne

Zasada dobrej wiary to ogólna zasada prawa[52], a w związku z tym stanowi – zgodnie z art. 38 ust. 1 lit. c Statutu MTS – formalne źródło prawa międzynarodowego. W nauce prawa międzynarodowego określa się ją jako podstawę wszystkich praw, fundamentalną zasadę prawa[53], podstawową zasadę prawa międzynarodowego[54]. Podmioty i inni uczestnicy międzynarodowego porządku prawnego są zobowiązani postępować zgodnie z zasadą dobrej wiary i akceptować konsekwencje wynikające z jej działania, gdyż zasada ta służy ustaleniu skutków praw-

[48] *Resolution adopted by the General Assembly 2625 (XXV), 24 October 1970*, A/RES/25/2625 – wszystkie powoływane w tekście dokumenty Organizacji Narodów Zjednoczonych są dostępne na: www.un.org [data dostępu: 18.06.2015].

[49] J. Sozański, *op. cit*., s. 12. Zob. W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2003, s. 62; R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2003, s. 112.

[50] I. Łukaszuk, *Charakter podstawowych zasad prawa międzynarodowego*, „Sprawy Międzynarodowe" 1988, nr 11, s. 111–112.

[51] *Ibidem*, s. 109.

[52] Zob. R. Kolb, *Principles*..., s. 17–20; *Permanent*..., s. 335. Zob. także opinię odrębną sędziego H. Lauterpachta do orzeczenia MTS z dnia 6 lipca 1957 r. w sprawie pożyczek norweskich, ICJ Reports, 1957, s. 53.

[53] J.F. O'Connor, *Good Faith in International Law*, Darthmouth Publishing Company Limited 1991, s. 2.

[54] G. Schwarzenberger, *op. cit*., s. 326; S. Goodwin-Gill, *State Responsibility and the 'Good Faith' Obligation in International Law*, [w:] *Issues of State Responsibility before International Judicial Institutions*, eds. M. Fitzmaurice, D. Sarooshi, Oxford and Portland Oregon 2004, s. 86.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

nych ich zachowania oraz określa zakres ich zobowiązań. W związku z tym nie jest to wyłącznie zasada o charakterze moralnym[55].

Zasada ta jest dobrze umocowana w prawie międzynarodowym[56]. Została wyrażona m.in. w art. 2 ust. 2 KNZ[57], Deklaracji zasad prawa międzynarodowego dotyczącej przyjaznych stosunków i współdziałania państw zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, art. 26 i 31 ust. 1 Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 1969 r. (KPT)[58]. W preambule KPT oraz Konwencji wiedeńskiej o sukcesji państw w odniesieniu do traktatów z 1978 r.[59] stwierdzono, iż zasady: swobodnego wyrażania woli, dobrej wiary i *pacta sunt servanda* – są powszechnie uznane. Natomiast Karta praw i obowiązków ekonomicznych państw z 1974 r.[60] w rozdziale I stanowi, iż jedną z zasad rządzących stosunkami ekonomicznymi i politycznymi państw jest wypełnianie w dobrej wierze zobowiązań międzynarodowych.

Określa się ją jako jedną z podstawowych zasad, które rządzą powstawaniem i wykonywaniem zobowiązań, niezależnie od ich źródła[61]. Uznana jest także we wszystkich systemach prawnych[62], aczkolwiek w ograniczonym zakresie w systemie *common law*[63].

Zasada ta ma swe źródło w idei praw naturalnych[64], chociaż jej początków można doszukiwać się już w pierwotnych społecznościach ludzkich[65]. Dobra

---

[55] M. Virally, *Review Essay: Good Faith in Public International Law*, "American Journal of International Law" 1983, Vol. 77, No. 1, s. 133.

[56] *Ibidem*, s. 130.

[57] Zob. *The Charter of the United Nations*, ed. B. Simma, Oxford 2002, s. 91–101. Por. H. Kelsen, *The Law of the United Nations: a Critical Analysis of its Fundamental Problems*, New Jersey 2000, s. 89. Autor stwierdził, iż określenie z art. 2 ust. 2 KNZ „w dobrej wierze" jest zbędne, gdyż nie można wypełniać zobowiązań w złej wierze. Dodał, iż zwrot ten dodano na wniosek Kolumbii, w trakcie Konferencji w Dumberton Oaks, w celu wprowadzenia do treści Karty elementu o charakterze moralnym.

[58] Dz.U. z 1990 r., nr 74, poz. 439 (załącznik).

[59] Zob. tekst w: *Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów*, oprac. A. Przyborowska-Klimczak, Lublin 2005, s. 77–99.

[60] *Resolution adopted by the General Assembly 3281 (XXIX), 12 December 1974*, A/RES/29/3281.

[61] Zob. orzeczenie MTS z dnia 20 grudnia 1974 r. w sprawie prób z bronią jądrową (*Nuclear Tests – Australia v. France*), ICJ Reports, 1974, pkt 46, s. 268.

[62] S. Reinhold, *op. cit*., s. 2–5; L. Russi, *Substance or Mere Technique? A Precis on Good Faith Performance in England, France and Germany*, "Hanse Law Review" 2009, Vol. 5, No. 1, s. 21–30; B. Zeller, *Good Faith – is it a Contractual Obligation?*, "Bond Law Review" 2003, Vol. 15, No. 2, s. 215–239.

[63] C.D. Gonthier, *Liberty, Equality, Fraternity: The Forgotten Leg of the Trilogy, or Fraternity: The Unspoken Third Pillar of Democracy*, "McGill Law Journal" 2000, Vol. 45, No. 3, s. 583.

[64] A. D'Amato, *Good Faith*, [w:] *Encyclopedia of Public International Law*, ed. R. Bernhardt, North-Holland 1992, s. 600.

[65] Szerzej J.F. O'Connor, *op. cit*., s. 5–30; A. D'Amato, *Good Faith*, s. 600; *Good Faith*, www.legiscompare.fr/site-web/IMG/pdf/13._CH_5_Good_faith.pdf [data dostępu: 18.06.2015], s. 3–6.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

wiara była niezbędna do zapewnienia minimum współpracy i tolerancji pomiędzy jednostkami. Należy jednak zauważyć, iż pierwowzorem zasady dobrej wiary była rzymska koncepcja *bona fides*, która w społeczeństwie rzymskim nieodłącznie wiązała się z zaufaniem, sumiennością, honorowym zachowaniem[66]. U schyłku średniowiecza w Europie Zachodniej postrzegano ją jako zasadę etyczną wynikającą z prawa natury. W prawie pozytywnym jej odzwierciedleniem były zasady odnoszące się do dobrego sumienia, sprawiedliwości, racjonalności[67].

Zasada ta wprawdzie jest często powoływana w literaturze i orzecznictwie sądów międzynarodowych, jednak nie była przedmiotem pogłębionej analizy w nauce prawa międzynarodowego[68]. Nie ma również zgody wśród przedstawicieli nauki prawa międzynarodowego odnośnie do definiowania tej zasady[69] i trudno jest określić co dokładnie ona oznacza[70]. B. Chen, powołując się na Lorda Hobhousa w sprawie z 1897 r. *Russell v. Russell*, stwierdził, iż tak fundamentalne dla ludzkiego zachowania pojęcia, jak „dobra wiara", „uczciwość", „zła wola", mogą być zilustrowane, ale nie zdefiniowane[71]. Zdaniem J.F. O'Connor zasada dobrej wiary w prawie międzynarodowym jest fundamentalną zasadą, z której wynika zarówno zasada *pacta sunt servanda*, jak i inne zasady prawa związane bezpośrednio z uczciwością, sprawiedliwością, racjonalnością, a stosowanie tych zasad, w każdym przypadku, jest zdeterminowane przez powszechne w społeczności międzynarodowej – w danym czasie – standardy uczciwości, sprawiedliwości, racjonalności[72]. Jest mechanizmem, za pomocą którego ujmuje się określone koncepcje moralne w formę reguł prawnych. Proces ten może doprowadzić do pojawienia się reguły prawnej, np. *estoppel*[73]. Z tej definicji wynika, iż zasada

[66] J.F. O'Connor, *op. cit*., s. 6, 17–23; A.D. Mitchell, *Good Faith in the WTO Dispute Settlement*, "Melbourne Journal of International Law" 2006, Vol. 7, No. 2, s. 341; M.J. Schermaier, *Bona Fides in Roman Contract Law*, [w:] *Good Faith in European Contract Law*, eds. R. Zimmermann, S. Wittaker, Cambridge 2000, s. 63–92.

[67] J.F. O'Connor, *op. cit*., s. 30.

[68] M. Virally, *op. cit*., s. 130. Zob. np. G.S. Goodwin-Gill, *op. cit*., s. 75–104; M.W. Hesselink, *The Concept of Good Faith*, [w:] *Towards a European Civil Code*, eds. A.S. Hartkamp [*et al*.], Boston – London 2004, s. 619–649; M. Lachs, *Some Thoughts on the Role of Good Faith in International Law*, [w:] *Declarations of Principles – A Quest for Universal Peace*, eds. R.J. Akermann, P.J van Krieken, Ch.O. Pannenborg, Leyden 1977, s. 47–55; J.F. O'Connor, *op. cit*., s. 1–124; F.X. Saluden, *La bonne foi, approche objective du concept de bonne foi et de sa normativité*, http://edi.univ-paris1.fr/travaux/06SaludenBF.pdf [data dostępu: 18.06.2015]; E. Zoller, *La bone foi en droit international public*, Paris 1977; R. Kolb, *La bonne foi en droit international public. Contribution à l'étude des principes généraux de droit*, Genéve – Paris 2000.

[69] Na jej określenie używa się takich zwrotów, jak: norma, maksyma, zasada, reguła. Zob. M.W. Hesselink, *op. cit*., s. 622 wraz ze wskazaną tam literaturą.

[70] B. Chen, *op. cit*., s. 105; *Good Faith*, s. 2, 7; T. Hassan, *Good Faith in Treaty Formation*, "Virginia Journal of International Law" 1981, Vol. 21, No. 3, s. 447; A.D. Mitchell, *op. cit*., s. 339.

[71] B. Chen, *op. cit*., s. 105.

[72] J.F. O'Connor, *op. cit*., s. 124.

[73] *Ibidem*, s. 123.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

dobrej wiary jest ogólną zasadą prawa lub zasadą zwyczajowego prawa międzynarodowego, która wyraża się w wielu innych zobowiązaniach, np. prowadzenia negocjacji w dobrej wierze, interpretowania traktatów zgodnie z zasadą dobrej wiary[74].

W nauce prawa międzynarodowego wyróżnia się także zasadę dobrej wiary w znaczeniu obiektywnym i subiektywnym[75]. W znaczeniu obiektywnym to nic innego jak koncepcja psychologiczna czy moralna, odnosząca się do swoistego rodzaju wiedzy wewnętrznej[76]. Twierdzi się też, że zasada ta zazwyczaj jest otwartą normą, której treść nie może zostać określona w sposób abstrakcyjny, ale zależy od okoliczności, w których ma być zastosowana. Istotny jest bowiem sposób jej zastosowania przez sądy, gdyż najlepszą metodą zdefiniowania zasady dobrej wiary jest wskazanie sposobu jej działania. Niezbędna jest zatem jej konkretyzacja[77].

Zasada dobrej wiary w prawie traktatów

Prawo traktatów jest ściśle związane z zasadą dobrej wiary, a może nawet na niej się opiera. Zasada ta znajduje bowiem zastosowanie od chwili rozpoczęcia procesu zawierania traktatów aż do ich wygaśnięcia[78]. W KPT trzy artykuły odnoszą się do implementacji zobowiązań w dobrej wierze – art. 18, 26, 31[79]. Świadczą również o tym, iż zasada dobrej wiary stanowi istotny element prawa międzynarodowego[80].

Zasada wypełniania zobowiązań w dobrej wierze oznacza nie tylko, że państwa stosują postanowienie, z którego wynika dla nich określone zobowiązanie, ale także powstrzymują się od działań, które mogłyby udaremnić jego cel i przedmiot. Interpretację tę potwierdza art. 18 KPT. Państwa są zobowiązane powstrzy-

[74] A.D. Mitchell, *op. cit*., s. 345. Szerzej: G.S. Goodwin-Gill, *op. cit*., s. 88.

[75] M.W. Hesselink, *op. cit*., s. 619; *Good Faith*, s. 7. Zob. R. Kolb, *Principles…*, s. 14–20. Autor wyróżnił trzy znaczenia zasady dobrej wiary: subiektywne, obiektywne – ogólna zasada prawa, nieograniczony standard prawny. Natomiast H. Thirlway wyodrębnił, powołując się na orzeczenie MTS w sprawie prób z bronią jądrową, zasadę dobrej wiary *sensu lato*, która tworzy *servandum*, oraz – odwołując się do rozstrzygnięcia MTS z dnia 20 grudnia 1988 r. w sprawie granicznej i transgranicznej działalności zbrojnej (*Border and Transborder Armed Actions – Nicaragua v. Honduras*) – *sensu stricto*. W tym ostatnim znaczeniu nie tworzy zobowiązania, ale określa sposób wykonania zobowiązania lub korzystania z przysługujących praw. Zob. ICJ Reports, 1988, pkt 94, s. 105–106; H. Thirlway, *op. cit*., Vol. 1, s. 20–27.

[76] R. Kolb, *Principles…*, s. 14.

[77] M.W. Hesselink, *op. cit*., s. 622–623. W artykule ograniczono się do przedstawienia zasady dobrej wiary w kontekście prawa traktatów, zasady zakazu nadużycia praw, *estoppel* oraz prowadzenia negocjacji w dobrej wierze.

[78] B. Chen, *op. cit*., s. 106; A. Wyrozumska, *Umowy międzynarodowe: teoria i praktyka*, Warszawa 2006, s. 257.

[79] G.S. Goodwin-Gill, *op. cit*., s. 88–89.

[80] T. Hassan, *op. cit*., s. 451.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

mać się zarówno od działań, które udaremniłyby cel i przedmiot traktatu, jak i wszelkich innych, które uniemożliwiłyby implementację zobowiązania. W przypadku niewypełnienia tego warunku trudno jest mówić o wykonaniu zobowiązania w dobrej wierze[81].

W tym kontekście interesujące jest, iż w trakcie prac kodyfikacyjnych Komisja Prawa Międzynarodowego (KPM) zobowiązanie z obecnego art. 18 KPT rozważała w dwóch aspektach. W pierwszym jako zobowiązanie państwa sygnatariusza do powstrzymania się od działań, które udaremnią cel i przedmiot traktatu zanim wejdzie on w życie. Zdaniem H. Waldoka zasada dobrej wiary jest podstawą zobowiązania, które nie wynika z traktatu[82]. W drugim – w odniesieniu do zasady *pacta sunt servanda*[83].

Art. 18 chroni wynegocjowane porozumienie pomiędzy przyszłymi stronami traktatu. Zobowiązanie, które z niego wynika, opiera się bowiem na zasadzie dobrej wiary[84]. W tym kontekście warto zauważyć, iż w nauce prawa międzynarodowego wyrażano pogląd, że zgodnie z zasadą dobrej wiary państwa są zobowiązane podjąć takie działania, które doprowadzą do ratyfikacji podpisanego traktatu[85].

---

[81] I.I. Lukashuk, *The Principle Pacta Sunt Servanda and the Nature Obligations under International Law*, "American Journal of International Law" 1989, Vol. 83, No. 3, DOI: dx.doi.org/10.2307/2203309, s. 515. Zob. orzeczenie MTS z dnia 27 czerwca 1986 r. w sprawie działalności militarnej i paramilitarnej w i przeciwko Nikaragui (*Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua – Nicaragua v. United States of America*), ICJ Reports, 1986 (*Merits*), pkt 270, s. 135.

[82] Szerzej: "Yearbook of International Law Commission" (YbILC) 1964, Vol. 1, pkt 70, s. 32. Ostatecznie KPM zrezygnowała z odwołania się wprost w art. 17 projektu do zasady dobrej wiary (YbILC 1965, Vol. 1, pkt. 102, 104, 106, 111, 113, s. 262–263). Wszystkie powołane w pracy dokumenty KPM znajdują się na stronie internetowej Komisji: www.un.org/law/ilc [data dostępu: 18.06.2015].

[83] Szerzej: YbILC 1964, Vol. 1, pkt. 52, 76, s. 162–163; YbILC 1964, Vol. 2, pkt. 1–4, s. 7–8. Należy podkreślić, iż ostatecznie Komisja zrezygnowała, w kontekście zasady *pacta sunt servanda*, z odwołania się wprost do zobowiązania obecnie ujętego w art. 18 KPT, gdyż wynika ono z zasady *pacta sunt servanda*. Zob. YbILC 1966, Vol. 2, s. 59–62, pkt. 1–5, s. 210–211.

[84] *A Vienna Convention on the Law of Treaties: a Commentary*, eds. O. Dörr, K. Schmalenbach, Berlin 2012, DOI: http://dx.doi.org/10.1007/978-3-642-19291-3, s. 219–220; W. Morvay, *The Obligation of a State not to Frustrate the Object of a Treaty Prior to its Entry to Force*, "Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht" 1967, Vol. 27, s. 454. Zob. L. Erlich, *op. cit.*, s. 266–267; orzeczenie STSM z dnia 25 maja 1926 r. w sprawie pewnych interesów niemieckich na polskim Górnym Śląsku (*Certain German Interests in Polish Upper Silesia – Merits*): „[…] after its ratification, the Treaty did not, in the Court's opinion, impose on Germany such obligation to refrain from alienation, it is, a fortiori, impossible to regard as an infraction of the principle of good faith Germany's action in alienating the property before the coming into force of the Treaty which had already been signed" (PCIJ 1926, Series A, No. 7, s. 30); *Research in International Law*, Part 3: *Law of Treaties, Draft Convention on the Law of Treaties, art. 9 with Commentary*, "American Journal of International Law" 1935, Vol. 29 (Supplement), s. 778–787.

[85] YbILC 1953, Vol. 2, pkt 3, s. 109; YbILC 1962, Vol. 2, pkt. 5–6, s. 47. Zob. Schwarzenberger, *op. cit*., s. 296–304.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

Podnoszono jednak, że trudno jest znaleźć potwierdzenie tej tezy tak w prawie traktatów, jak i w praktyce państw[86].

Istnieją także pewne wątpliwości odnośnie do tego, czy art. 18 KPT stanowi odzwierciedlenie normy prawa zwyczajowego[87]. Podkreślić należy, iż artykuł ten mimo że *expressis verbis* nie odwołuje się do zasady dobrej wiary, to i tak odzwierciedla jej istotę – państwa sygnatariusze od momentu ustalenia autentyczności tekstu umowy nie mogą podejmować działań, które udaremniłyby jej cel i przedmiot[88]. Zobowiązuje nie do wykonania traktatu, ale do powstrzymania się (słabe zobowiązanie) od działań, które mogą udaremnić cel i przedmiot traktatu[89], a zobowiązanie to ma charakter czasowy[90].

Art. 26 KPT odzwierciedla podstawową zasadę prawa traktatów – *pacta sunt servanda*[91]. Stanowi standard zachowania dla wszystkich jednostek i państw[92]. Zasada ta jest normą o charakterze zarówno prawnym, jak i moralnym[93]. Treść zasady *pacta sunt servanda* jest dookreślana przez inne zasady, m.in. zasadę dobrej wiary[94]. W orzeczeniu MTS z 1997 r. w sprawie *Gabčíkovo-Nagymaros* wskazał na dwa istotne elementy określone w art. 26: wiążący charakter traktatu i wykonywanie go w dobrej wierze. Ten ostatni element oznacza, że cel traktatu i zamiar stron powinny przeważać nad jego literalnym stosowaniem. Zdaniem Trybunału

---

[86] T. Hassan, *op. cit*., s. 460–461; S. Reinhold, *op. cit*., s. 18. Zob. A. Aust, *Modern Treaty Law and Practice*, Cambridge 2000, s. 93–95.

[87] A. Wyrozumska, *op. cit*., s. 260.

[88] A. D'Amato, *Good Faith*, s. 599.

[89] A. Aust, *op. cit*., s. 94.

[90] A. Wyrozumska, *op. cit*., s. 260.

[91] Zob. np. R. Kwiecień, *Miejsce umów międzynarodowych w porządku prawnym państwa polskiego*, Warszawa 2000, s. 40–43; M. Frankowska, *Prawo traktatów*, Warszawa 1997, s. 101–103; P.W. Gormley, *The Codification of Pacta Sunt Servanda by the International Law Commission: the Preservation of Classical Norms of Moral Force and Good Faith*, "Saint Louis University Law Journal" 1970, Vol. 14, No. 3, s. 367–428; J.E.S. Fawcett, *The Legal Character of International Agreements*, "British Yearbook of International Law" 1953, Vol. 30, s. 396–399; R. Hyland, *Pacta Sunt Servanda: a Mediation*, "Virginia Journal of International Law" 1994, Vol. 34, No. 2, s. 405–433; J.L. Kunz, *The Meaning and the Range of the Norm Pacta Sunt Servanda*, "American Journal of International Law" 1945, Vol. 39, No. 2, DOI: http://dx.doi.org/10.2307/2192340, s. 180–197; I.I. Lukashuk, *op. cit*., s. 513–518; S.E. Nahlik, *op. cit*., s. 320–321; *A Vienna Convention…*, s. 427–451; O.I. Tiunov, *Pacta Sunt Servanda: the Principle of Observing International Treaties in the Epoch of the Slave-Owning Society*, "Saint Louis University Law Journal" 1994, Vol. 38, No. 4, s. 929–945; J.B. Whitton, *The Sanctity of Treaties (Pacta Sunt Servanda)*, "International Conciliation" 1935, Vol. 16, s. 395–430; A. Wyrozumska, *op. cit.*, s. 273–280; orzeczenie MTS z dnia 25 września 1997 r. w sprawie *Gabčíkovo-Nagymaros* (*Gabčíkovo-Nagymaros Project – Hungary/Slovakia*), ICJ Reports, 1997, pkt. 114, 142, s. 68, 78–79; orzeczenie MTS w sprawie prób z bronią jądrową, ICJ Reports, 1974, pkt 49, s. 473.

[92] P.W. Gormley, *op. cit*., s. 374.

[93] S.E. Nahlik, *op. cit*., s. 320–321; R. Hyland, *op. cit*., s. 406; J.B. Whitton, *op. cit*., s. 396.

[94] I.I. Lukashuk, *op. cit*., s. 517; B. Chen, *op. cit*., s. 113.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

zasada dobrej wiary zobowiązuje strony do stosowania go w rozsądny sposób, tak by jego cel został osiągnięty[95]. Należy zatem przyjąć, iż państwo może naruszyć zobowiązanie do wykonania traktatu w dobrej wierze nawet w przypadku, gdy nie naruszy samego traktatu – litery traktatu[96]. Podkreśla się, iż jest to jeden z najistotniejszych aspektów zasady dobrej wiary. Odpowiada ponadto definicji traktatu – zgodne porozumienie pomiędzy umawiającymi się stronami[97]. W orzeczeniu arbitrażowym z dnia 7 września 1910 r. w sprawie połowów przybrzeżnych na północnym Atlantyku (*The North Atlantic Coast Fisheries Case – Great Britain, United States*) Trybunał Arbitrażowy stwierdził, że każde państwo jest zobowiązane do wykonywania zobowiązań w dobrej wierze, a czynnikiem skłaniającym do wykonania tego zobowiązania są sankcje prawa międzynarodowego stosowane w przypadku jego niewykonywania[98]. Dodał także, że korzystanie przez Wielką Brytanię, ograniczone przez traktat z 1818 r. w związku ze swobodą połowów przyznaną mieszkańcom Stanów Zjednoczonych, z prawa do regulowania połowów musi być dokonane *bona fide* i nie może naruszać Traktatu[99]. Natomiast MTS, w rozstrzygnięciu z 1974 r. w sprawie prób z bronią jądrową, w oparciu o zasadę dobrej wiary uznał, iż państwo może być, po spełnieniu określonych warunków, związane aktem jednostronnym[100]. Podkreślił, że jedną z podstawowych zasad rządzących powstawaniem i wykonywaniem traktatów jest zasada dobrej wiary. Tak jak zasada *pacta sunt servanda* w prawie traktatów opiera się na dobrej wierze, tak samo jest oparty na niej wiążący charakter deklaracji jednostronnych[101]. W tym przypadku dobra wiara działa jak norma, która reguluje skutek prawny aktu jednostronnego[102].

Art. 31 KPT stanowi ogólną regułę interpretacji traktatów. KPM w komentarzu do KPT wyjaśniła, iż artykuł ten składa się z trzech oddzielnych zasad. Po pierwsze, traktat należy interpretować w dobrej wierze. Komisja podkreśliła, iż zasada ta wynika z innej reguły – *pacta sunt servanda*. Po drugie, stanowi istotę tekstualnego podejścia do interpretacji traktatów – domniemuje się, iż strony miały taki zamiar, który wynika ze zwyczajnego znaczenia użytych przez nich wyrażeń. Po trzecie, jest zarówno zasadą zdrowego rozsądku, jak i dobrej wiary. Zwykłe znaczenie wyrażenia jest ustalone w kontekście i w świetle celu oraz

[95] ICJ Reports, 1997, pkt 142, s. 78–79; A. Wyrozumska, *op. cit*., s. 274; YbILC 1964, Vol. 1, pkt 70, s. 32.
[96] A.D. Mitchell, *op. cit*., s. 346.
[97] B. Chen, *op. cit*., s. 115.
[98] RIAA 1910, Vol. 11, s. 186.
[99] *Ibidem*, s. 188–189.
[100] S. Reinhold, *op. cit*., s. 7.
[101] ICJ Reports, 1974, pkt. 46, 49, s. 472–473; H. Thirlway, *op. cit*., Vol. 1, s. 9–17.
[102] S. Reinhold, *op. cit*., s. 8.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

przedmiotu traktatu[103]. Zasady te zostały potwierdzone również w praktyce m.in. STSM[104] i MTS[105]. Zasada dobrej wiary odgrywa zatem istotną rolę w stosowaniu reguły ogólnej interpretacji traktatu[106]. Stosowana jest przez cały proces interpretacji. Wynik interpretacji także musi być zgodny z zasadą dobrej wiary, gdyż zasada ta stanowi kryterium obiektywne w odniesieniu do konkretnego przypadku[107].

Z zasady dobrej wiary wynika, że umowę należy interpretować w sposób umożliwiający jej wykonanie. Należy jednak odrzucić interpretację, która pozbawiłaby umowę lub poszczególne jej postanowienia jakiegokolwiek znaczenia[108]. Ponadto strony traktatu powinny działać uczciwie, sprawiedliwie i racjonalnie[109]. Umowę międzynarodową należy również interpretować tak, by wszystkie jej części zachowały moc wiążącą. Niezbędna jest ponadto taka wykładnia, która pozwoli na osiągnięcie celu, który strony chciały osiągnąć[110]. Co więcej, zasada dobrej wiary oznacza, że należy unikać interpretacji, która prowadziłaby do absurdu oraz konieczne jest ustalenie tego, co strony chciały osiągnąć[111]. Z zasady dobrej wiary wynika jeszcze kilka innych wskazówek, m.in. należy dokonać takiej wykładni umowy, by wynikało z niej zobowiązanie, a zobowiązaniu należy zapewnić wykonanie, sens, skuteczność[112]. Można stwierdzić, iż zasada dobrej wiary wymaga, by traktat był interpretowany rozsądnie, z poszanowaniem litery

[103] YbILC 1964, Vol. 2, pkt 12, s. 221; I. McTaggart Sinclair, *The Vienna Convention on the Law of Treaties*, Manchester University Press, Great Britain 1973, s. 115. Zob. A. Aust, *op. cit*., s. 187–188; M.E. Villiger, *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhoff Publishers, the Netherlands 2009, s. 425–428.

[104] Zob. np. opinię doradczą z dnia 12 sierpnia 1922 r. w sprawie kompetencji MOP w odniesieniu do regulowania warunków pracy osób zatrudnionych w rolnictwie (*Competence of the ILO in regard to International Regulation of the Conditions of the Labour of Persons Employed in Agriculture*), PCIJ 1922, Series B, No. 2, s. 23.

[105] Zob. np. opinię doradczą z dnia 3 marca 1950 r. w sprawie kompetencji Zgromadzenia Ogólnego do przyjmowania państw do Organizacji Narodów Zjednoczonych (*Competence of the General Assembly for the Admission of a State to the United Nations*), ICJ Reports, 1950, s. 8.

[106] M.E. Villiger, *op. cit*., s. 426.

[107] I. McTaggart Sinclair, *op. cit*., s. 120.

[108] L. Erlich, *op. cit*., s. 276–284; H. Grocjusz, *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju*, księga II, rozdz. XVI § I–VI, przeł. R. Bierzanek, Warszawa 1957, s. 545–546; F.G. Jacobs, *Varieties of Approach to Treaty Interpretation: with Special Reference to the Draft Convention on the Law of Treatise before the Vienna Diplomatic Conference*, "International and Comparative Law Quarterly" 1969, Vol. 18, No. 2, DOI: http://dx.doi.org/10.1093/iclqaj/18.2.318, s. 333.

[109] A. D'Amato, *Good Faith*, s. 599.

[110] L. Erlich, *op. cit*., s. 277.

[111] *Ibidem*, s. 281–282.

[112] A. Wyrozumska, *op. cit*., s. 338. Zob. opinię odrębną sędziego M. Anzilottiego do orzeczenia STSM z dnia 17 marca 1934 r. w sprawie latarni morskich (*Lighthouses case between France and Greece*), PCIJ 1934, Series A/B, s. 32–33.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

prawa i intencji autorów[113]. Należy zauważyć jednak, iż zasada dobrej wiary jako taka nie jest autonomiczną zasadą prawa[114].

Zakaz nadużycia praw

Jednym z budzących największe emocje aspektów zasady dobrej wiary jest zakaz nadużycia praw[115]. Zasada dobrej wiary, która rządzi stosunkami międzynarodowymi, reguluje także wykonywanie praw przez państwa[116]. Nadużycie praw ma miejsce, gdy państwo korzysta ze swoich praw w taki sposób, który narusza prawa innego państwa, czyni to w sposób arbitralny i nieuzasadniony[117]. Sam zwrot „nadużycie praw" wskazuje na pewne ograniczenia w ich wykonywaniu[118]. Wyłącznie prymitywne społeczeństwo może pozwolić na nieograniczone wykonywanie praw[119].

Warto zaznaczyć, iż koncepcja nadużycia praw wywodzi się z krajowych systemów prawnych. Odgrywa istotną rolę w tych obszarach prawa międzynarodowego, w których prawa państw postrzegane są jako powszechne lub zasadnicze[120]. Niezależnie od poglądów prezentowanych w nauce prawa międzynarodowego zasada nadużycia praw stanowi ważny element tego prawa jako ogólna zasada prawa lub też część prawa zwyczajowego[121]. Natomiast zasada dobrej wiary w wykonywaniu praw oznacza, iż prawa państwa muszą być wykonywane w sposób zgodny ze zobowiązaniami wynikającymi zarówno z traktatów, jak i prawa zwyczajowego[122]. Zasadę zakazu nadużycia praw można zatem uznać za formę stosowania zasady dobrej wiary[123]. Należy podkreślić, iż niekiedy traktuje się ją jako uzupełnienie zasady dobrej wiary, ponieważ wyznacza granicę, po przekro-

[113] A. Wyrozumska, *op. cit*., s. 339.

[114] ICJ Reports, 1988, pkt 94, s. 105.

[115] S. Reinhold, *op. cit*., s. 8. Twierdzi się, iż ze względu na niedookreślony charakter terminu „dobra wiara" w określonych przypadkach preferuje się stosowanie zwrotu „nadużycie praw", mimo że oba pojęcia mają te same konotacje. Zob. B.O. Oluyomade, *The Scope and Content of a Complaint of Abuse of Right in International Law*, "Harvard International Law Journal" 1975, Vol. 16, No. 1, s. 50–51.

[116] B. Chen, *op. cit*., s. 121.

[117] G. Schwarznberger, *op. cit*., s. 314.

[118] B.O. Oluyomade, *op. cit.*, s. 48. Zob. H.C. Gutteridge, *Abuse of Right*, "Cambridge Law Journal" 1933, Vol. 5, No. 1, DOI: http://dx.doi.org/10.1017/S0008197300128521, s. 24–25.

[119] H. Lauterpacht, *The Development*..., s. 162.

[120] M. Byers, *Abuse of Rights: an Old Principle, a New Age*, "McGill Law Journal" 2002, Vol. 47, No. 2, s. 389–397.

[121] Szerzej: F.V. García Amador, L.B. Sohn, R.R. Baxter, *Recent Codification of the Law of State Responsibility for Injuries to Aliens*, Martinus Nijhoff Publishers 1974, s. 12–13; M. Byers, *op. cit*., s. 404–410; G. Fitzmaurice, *The Law and the Procedure of the International Court of Justice, 1951–54: General Principles and Sources of Law*, "British Yearbook of International Law" 1953, Vol. 30, s. 53. Por. H. Lauterpacht, *The Development*..., s. 162.

[122] B. Chen, *op. cit*., s. 131.

[123] *Ibidem*, s. 121.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

czeniu której następuje naruszenie prawa ze wszystkimi wynikającymi z tego konsekwencjami[124].

Nadużycie praw może wystąpić w trzech przypadkach. Po pierwsze, gdy państwo wykonuje przysługujące mu prawa w inny sposób, niż powinno, m.in. wyłącznie w złych celach, jako sposób obejścia prawa[125]. Po drugie, kiedy państwo korzysta ze swoich praw, utrudniając innemu państwu ich wykonywanie oraz – po trzecie – w sytuacji, gdy ważąc sprzeczne interesy, okazuje się, iż korzystanie z praw nie jest sprawiedliwe ani słuszne pomiędzy stronami[126]. W ostatnim przypadku państwo stosuje prawo dyskrecjonalnie w sposób nierozsądny, nieuczciwy, bez należytego uwzględnienia innych interesów[127]. Nie budzi zatem zastrzeżeń twierdzenie, iż podmiot, któremu przysługują określone prawa, posiada swobodę uznania w korzystaniu z nich, ale musi działać zgodnie z zasadą dobrej wiary. W związku z tym ze swobody uznania powinien korzystać w sposób rozsądny, uczciwy, zgodny z duchem prawa oraz uwzględniając inne interesy. Podkreśla się również, że uznanie implikuje subiektywny osąd, dlatego trudno jest kategorycznie stwierdzić, iż nadużyto swobodnego uznania[128].

Dokonując przeglądu praktyki sądowej, można stwierdzić, iż zasada nadużycia praw była powoływana wielokrotnie, chociaż nie w każdym przypadku *expressis verbis*. Tytułem przykładu można przywołać: rozstrzygnięcie STSM z maja 1926 r. w sprawie pewnych interesów niemieckich na polskim Górnym Śląsku[129], stanowisko Lichtensteinu w sprawie *Nottebohma (Liechtenstein v. Guatemala)*[130], opinię odrębną sędziego J. Basdevanta do orzeczenia MTS w sprawie pożyczek norweskich[131], orzeczenie MTS z dnia 5 lutego 1970 r. w sprawie *Bar-*

[124] M. Byers, *op. cit*., s. 411.

[125] A.D. Mitchell, *op. cit*., s. 350.

[126] Zob. B. Chen, *op. cit*., s. 125.

[127] A.D. Mitchell, *op. cit*., s. 350.

[128] B. Chen, *op. cit*., s. 133–134. Zob. opinię odrębną sędziów J. Basdevanta, B. Winairskiego, A.D. McNaira, J.E. Reada do opinii doradczej MTS z dnia 28 maja 1948 r. w sprawie warunków przyjęcia państwa do Organizacji Narodów Zjednoczonych (*Conditions of Admission of a State to Membership in the United Nations, Article 4 of the Charter*), ICJ Reports, 1948, pkt 23, s. 93: „[…] a Member of the United Nations does not enjoy unlimited freedom in the choice […] It must use this power in good faith, in accordance with the Purposes and Principles of the Organization and in such a manner as not to involve any breach of the Charter".

[129] PCIJ 1926, Series A, No. 7, s. 30: „[…] only a misuse of this right could endow an act of alienation with the character of a breach of the Treaty; such misuse cannot be presumed, and it rests with the party who states that there has been such misuse to prove his statement".

[130] *Memorial submitted by the Government of the Principality of Liechtenstein, 14 May 1952*, ICJ Pleadings, Vol. 1, pkt 51, s. 54.

[131] ICJ Reports, 1957, s. 73: „[…] Norway puts forward a more moderate interpretation to the effect that «such a reservation must be interpreted in good faith and should a Government seek to rely upon it with a view to denying the jurisdiction of the Court in a case which manifestly did not involve a 'matter which is essentially within the national jurisdiction' it would be committing an abuse de droit which would not prevent the Court from acting»". Zob. G. Fitzmaurice, *The Law*

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

celona Traction, Light and Power Company, Limited (Belgium v. Spain – New Application: 1962)[132], art. 300 Konwencji Narodów Zjednoczonych o prawie morza z 1982 r.[133]

Zasada *estoppel*

Zasada *estoppel* jest ogólną zasadą prawa. Stanowi potężne i elastyczne narzędzie, z którego korzystają różne systemy prawne[134]. Prawo międzynarodowe przejęło ją z prawa anglosaskiego[135]. Zgodnie z tą zasadą strona nie może zmienić pozycji prawnej, która pozostawałaby w sprzeczności z jej poprzednim zachowaniem w przypadku, gdy druga strona w oparciu o zachowanie pierwszej zaciągnęła zobowiązanie lub uzyskała określone prawa[136]. To reguła dowodowa, która uniemożliwia jednostce zaprzeczać faktom wynikającym z uprzednio złożonego oświadczenia[137]. *Estoppel* jest zasadą dobrze znaną w orzecznictwie międzynarodowym[138]. Warto zauważyć, iż MTS w orzeczeniu z dnia 20 lutego 1969 r. w sprawie szelfu kontynentalnego na Morzu Północnym (*North Sea Continental Shelf – Federal Republic of Germany/Denmark*)[139] wskazał warunki powołania się na *estoppel*, a mianowicie: musi być zachowanie państwa; zachowanie to jest akceptowane przez inne państwo; drugie państwo, opierając się na zachowaniu

and the Procedure of the International Court of Justice, 1954–59 General Principles and Source of International Law, "British Yearbook of International Law" 1959, Vol. 35, s. 207–216.

[132] ICJ Reports, 1970, s. 17.

[133] Tekst w: *Prawo międzynarodowe publiczne*..., s. 391–616.

[134] A. Ovchar, *Estoppel in the Jurisprudence of the ICJ: a Principle promoting Stability Threatens to Undermine it*, "Bond Law Review" 2009, Vol. 21, No. 1, s. 1.

[135] W. Czapliński, A. Wyrozumska, *op. cit.*, s. 102.

[136] D.W. Bowett, *op. cit.*, s. 176. Zob. np. W. Czapliński, *op. cit.*, s. 119; A. D'Amato, *Consent, Estoppel, and Reasonableness: Three Challenges to Universal International Law*, "Virginia Journal of International Law" 1969, Vol. 10, No. 1, s. 10–20; B. Chen, *op. cit*., s. 141–149; C. MacGibbon, *Estoppel in International Law*, "International and Comparative Law Quarterly" 1958, Vol. 7, No. 3, DOI: http://dx.doi.org/10.1093/iclqaj/7.3.468, s. 468–469; A. McNair, *The Legality of the Occupation of the Ruhr*, "British Yearbook of International Law" 1924, Vol. 5, s. 31–37; *Arbitration between Great Britain and Costa Rica, Opinion and Award of William H. Taft, Sole Arbitrator, Washington, D.C., October 18, 1923*, "American Journal of International Law" 1924, Vol. 18, No. 1, s. 157: „An equitable estoppel to prove the truth must rest on previous conduct of the person to be estopped, which has led the person claiming the estoppel into a position in which the truth will injure him".

[137] A. McNair, *The Legality*..., s. 34.

[138] PCIJ 1927, Series A, No. 9, s. 31. Zob. np. orzeczenie MTS z dnia 15 czerwca 1962 r. w sprawie świątyni Preah Vihear (*Temple of Preah Vihear – Cambodia v. Thailand*), ICJ Reports, 1962, s. 23, 31–32; orzeczenie MTS z dnia 20 lipca 1989 r. w sprawie ELSI (*Elettronica Sicula S.p.A. [ELSI] – United States of America v. Italy*), ICJ Reports, 1989, s. 15, pkt 54, s. 44; orzeczenie MTS z dnia 11 czerwca 1998 r. w sprawie granicy lądowej i morskiej pomiędzy Kamerunem a Nigerią (*Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria – Cameroon v. Nigeria: Equatorial Guinea intervening*), ICJ Reports, 1998, pkt 48, s. 301.

[139] ICJ Reports, 1969, pkt. 28–32, s. 25–27.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

pierwszego, podejmuje określone działania/zaniechania; skutkiem działań/zaniechań jest zmiana sytuacji prawnomiędzynarodowej lub uszczerbek drugiego państwa[140].

W nauce prawa międzynarodowego wyróżnia się kilka form, w których przejawia się *estoppel*. Po pierwsze, w odniesieniu do traktatów i innych zobowiązań zaciągniętych w formie pisemnej. W takim przypadku *estoppel* uzupełnia zasadę *pacta sunt servanda* w ten sposób, że stanowi stwierdzenie faktów, które warunkują zaciągnięcie zobowiązania i oddają jego istotę. W związku z tym porozumienia zawarte pomiędzy stronami uważa się za wiążące. *Estoppel* skutkuje tylko pomiędzy stronami umowy. Należy podkreślić, iż jedną z form takiego porozumienia, w szczególny sposób związaną z doktryną *estoppel*, jest kompromis[141]. W tym przypadku prawo powołania się na *estoppel* wynika z wzajemnie zaciągniętych zobowiązań[142]. Po drugie, *estoppel* wyrażona przez zachowanie, a mianowicie przedstawienie stanu faktycznego, może być dokonane wyraźnie lub w sposób dorozumiany w sytuacji, gdy zachowanie implikuje istnienie tego stanu faktycznego. Przyjmując, iż ta strona, w odniesieniu do której było złożone oświadczenie, opierając się na nim, działa ze szkodą dla siebie lub druga strona uzyskała określoną korzyść, to zasada dobrej wiary wymaga, by strona składająca oświadczenie przestrzegała go niezależnie od tego, czy jest to zgodne z prawdą[143]. W tym przypadku, by powołać się na *estoppel* konieczne jest wykazanie korzyści, jaką uzyskała jedna ze stron oraz uszczerbku, jaki poniosła druga, gdyż jest to „okoliczność", która wiąże strony[144]. *Estoppel* opiera się tu bowiem na innej ogólnej zasadzie prawa – zasadzie dobrej wiary[145]. Warto zauważyć, iż specjalny sprawozdawca KPM w dziedzinie prawa traktatów, H. Lauterpacht, stwierdził, iż z zasady *estoppel* lub też – bardziej ogólnie – z zasady dobrej wiary wynika, że państwo nie może czerpać korzyści z traktatu, a następnie odrzucić jego wykonanie, gdy jest to zbyt uciążliwe. Podkreślił, iż *estoppel* stanowi jeden z aspektów

[140] Zob. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *op. cit*., s. 103.

[141] D.W. Bowett, *op. cit*., s. 181. Zob. orzeczenie STSM z dnia 5 kwietnia 1933 r. w sprawie statusu prawnego Grenlandii Wschodniej (*Status of Eastern Greenland*), PCIJ 1933, Series A/B, No. 57, s. 70–71.

[142] D.W. Bowett, *op. cit*., s. 193.

[143] *Ibidem*, s. 183–188.

[144] Zob. np. orzeczenie STSM z dnia 12 lipca 1929 r. w sprawie serbskich pożyczek (*Serbian Loans*), PCIJ 1929, Series A, No. 20/21, s. 39: „[…] when the requirements of the principle of estoppel to establish a loss of right are considered, it is quite clear that no sufficient basis has been shown for applying the principle in this case. There has been no clear and unequivocal representation by the bondholders upon which the debtor State was entitled to rely and has relied. There has been no change in position on the part of the debtor State. The Serbian debt remains as it was originally incurred; the only action taken by the debtor State has been to pay less than the amount owing under the terms of the loan contracts".

[145] C. MacGibbon, *Estoppel*..., s. 469.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

zasady dobrej wiary[146]. G. Schwarzenberg uznał, że każde uchylanie się od wykonania zobowiązań traktatowych lub naruszenie traktatu skutkuje naruszeniem zasady dobrej wiary. W określonych przypadkach zasada ta może zostać określona charakterystycznym terminem, zbliżonym do dobrej wiary, takim jak „zakaz oszustwa" lub *venire contra factum prioprium* w stosunkach traktatowych[147].

Warto zauważyć, iż w praktyce orzeczniczej MTS rozróżnia *estoppel* i milczące uznanie (*acquiescence*)[148], które oznacza dorozumiane porozumienie lub milczącą zgodę. Przybiera ono formę braku protestu lub milczenia w okolicznościach, które wymagają pozytywnej reakcji. Działa w obszarze, w którym maksyma *ex injuria ius non oritur* jest rzadko stosowana[149]. Brak pozytywnej reakcji – milczenie strony – działa jak *estoppel*[150]. MTS w orzeczeniu z dnia 16 grudnia 1951 r. w sprawie anglo-norweskiego sporu dotyczącego rybołówstwa (*Fisheries – United Kingdom v. Norway*), bez użycia *expressis verbis* określenia *estoppel*, szczególną uwagę zwrócił na brak protestu Wielkiej Brytanii w odniesieniu do roszczeń norweskich[151]. W związku z tym twierdzi się, że wprawdzie nie wprost, ale podniesiono zarzut milczącego uznania wobec Wielkiej Brytanii jako *estoppel* przeciwko niej[152]. Milczące uznanie i *estoppel* wskazują na skutki prawne wynikające z zaniechania państwa. Obie instytucje, które wynikają z zasady dobrej wiary, są usprawiedliwione tym, że jedno państwo opiera się na zachowaniu lub opisie faktów innego państwa[153].

---

[146] YbILC 1953, Vol. 2, pkt 7, s. 144: „A State cannot be allowed to avail itself of the advantages of the treaty when it suits it to do so and repudiate it when its performance becomes onerous. It is of little consequence whether that rule is based on what in English law is known as the principle of estoppel or the more generally conceived requirement of good faith. The former is probably no more than one of the aspects of the latter".

[147] G. Schwarzenberger, *op. cit*., s. 303.

[148] W. Czapliński, A. Wyrozumska, *op. cit*., s. 103.

[149] C. MacGibbon, *The Scope of Acquiescence in International Law*, "British Yearbook of International Law" 1954, Vol. 31, s. 143; P.C.W. Chan, *Acquiescence/Estoppel in International Boundaries: Temple of Preah Vihear Revisited*, "Chines Journal of International Law" 2004, Vol. 3, s. 422.

[150] D.W. Bowett, *op. cit*., s. 198.

[151] ICJ Reports, 1951, s. 130, 139.

[152] D.W. Bowett, *op. cit*., s. 199. Zob. C. MacGibbon, *The Scope…*, s. 147–150; H. Lauterpacht, *Sovereignty over Submarine Areas*, "British Yearbook of International Law" 1950, Vol. 27, s. 395. Zdaniem D.W. Bowetta (*op. cit*., s. 200) podobieństwo skutków, jakie wywołuje *estoppel* i milczące uznanie powoduje pomieszanie pojęcia *acquiescence* z *estoppel* w okolicznościach, w których nie można powołać się na *estoppel*. Autor wskazał warunki,po spełnieniu których można powołać się na *estoppel* w oparciu o milczące uznanie. Por. W. Czapliński, A. Wyrozumska, *op. cit*., s. 103–104. Zdaniem autorów te dwie koncepcje różnią się od siebie, gdyż warunki powołania się na *estoppel* są m.in. bardziej rozbudowane; na *estoppel* można powołać się, gdy istnieją wątpliwości odnośnie do tego, czy nastąpiło uznanie.

[153] S. Reinhold, *op. cit*., s. 15. Zob. orzeczenie MTS z dnia 12 grudnia 1984 r. w sprawie delimitacji granicy morskiej w Zatoce Maine, ICJ Reports, 1984, pkt 130, s. 305.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

Prowadzenie negocjacji w dobrej wierze

Prawo międzynarodowe przewiduje, że negocjacje powinny być prowadzone w dobrej wierze. W tym kontekście dobra wiara wymaga, by negocjacje były prowadzone rzeczywiście, a nie stanowiły tylko wypełnienie warunku formalnego[154]. W orzeczeniu z dnia 5 grudnia 2011 r. MTS w sprawie stosowania tymczasowego porozumienia z dnia 13 września 1995 r. (*Application of the Interim Accord of 13 September 1995 – the Former Yugoslav Republic of Macedonia v. Greece*) podkreślił, że aby ustalić, iż zobowiązanie zaciągnięto w dobrej wierze, należy zbadać, czy strony zachowywały się w sposób pozwalający na stwierdzenie, że negocjacje były rzeczywiście prowadzone[155]. Państwa muszą działać we wzajemnych stosunkach uczciwie, sprawiedliwie, rzetelnie przedstawiać swoje propozycje i nie mogą wykorzystywać sytuacji, w jakiej znalazła się druga strona[156]. Nie można mówić o prowadzeniu negocjacji w dobrej wierze, gdy jedna ze stron w sposób nieusprawiedliwiony zrywa rozmowy, opóźnia je czy systematycznie odmawia uwzględnienia interesów drugiej strony[157] lub uporczywie odmawia zawarcia porozumienia, mimo że uwzględniono jej żądania[158], czyli narusza zasadę dobrej wiary[159]. W takich przypadkach w stosunku do państwa postępującego w złej wierze można zastosować sankcje[160]. MTS w opinii doradczej z dnia 8 lipca 1996 r. w sprawie legalności groźby lub użycia broni jądrowej (*Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons*), odwołując się do art. VI Traktatu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej[161], stwierdził, iż zobowiązanie wynikające z tego Traktatu dotyczy uzyskania określonego rezultatu – nuklearnego rozbrojenia we wszystkich aspektach, przez przyjęcie określonego sposobu zachowania, tzn. prowadzenia rokowań w dobrej wierze[162].

---

[154] Orzeczenie arbitrażowe z dnia 16 listopada 1957 r. w sprawie jeziora Lanoux (*Affaire du lac Lanoux – Espagne, France)*, RIAA 1957, Vol. 12, s. 281–317; J.G. Laylin, R.L. Bianchi, *Role of Adjudication in International River Disputes, The Lake Lanoux Case*, "American Journal of International Law" 1959, Vol. 53, No. 1, DOI: http://dx.doi.org/10.2307/2195212, s. 48.

[155] ICJ Reports, 2011, pkt 134, s. 685.

[156] C.G. Weeramantry, *Foreword*, [w:] *Good Faith Negotiations Leading to the Total Elimination of Nuclear Weapons. Request for an Advisory Opinion from International Court of Justice. Legal Memorandum*, "Harvard Law School" 2009, http://lcnp.org/disarmament/2009.07.ICJbooklet.pdf [data dostępu: 18.06.2015], s. 30.

[157] Orzeczenie arbitrażowe z dnia 4 marca 1925 r. w sprawie Tacna-Arica (*Tacna-Arica question – Chile, Peru*), RIAA 1925, Vol. 2, s. 929, 933, 935; M.N. Shaw, *op. cit*., s. 1017.

[158] *Ibidem*, s. 929–940.

[159] RIAA 1957, Vol. 12, s. 306–307.

[160] *Ibidem*, s. 306–307. Warto zauważyć, że w orzeczeniu w sprawie jeziora Lanoux podkreślono, iż nie można domniemywać istnienia złej wiary (*ibidem*, s. 305).

[161] *Treaty On The Non-Proliferation Of Nuclear Weapons (NPT)*, www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPTtext.shtml [data dostępu: 18.06.2015].

[162] ICJ Reports, 1996, pkt 99, s. 163–164. Zob. orzeczenie MTS z dnia 25 lutego 1974 r. w sprawie jurysdykcji dotyczącej rybołówstwa (*Fisheries Jurisdiction – United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. Iceland*), ICJ Reports, 1974, pkt 73, s. 31–32.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

Negocjacje prowadzone w dobrej wierze to także takie, w trakcie których istnieje wola osiągnięcia porozumienia[163]. W orzeczeniu arbitrażowym z dnia 26 stycznia 1972 r. w sprawie roszczeń wynikających z decyzji mieszanego grecko-niemieckiego Trybunału Arbitrażowego, ustanowionego zgodnie z art. 304 Traktatu wersalskiego (*Claims arising out of decisions of the Mixed Graeco-German Arbitral Tribunal set up under Article 304 in Part X of the Treaty of Versailles – between Greece and the Federal Republic of Germany*), Trybunał stwierdził, że *pactum de negotiando* oznacza, iż obie strony, w dobrej wierze, podejmują wysiłki, by osiągnąć satysfakcjonujące obie strony porozumienie, w drodze kompromisu[164]. Z zasady dobrej wiary wynika także, iż w czasie prowadzenia negocjacji strony powinny zgodzić się na zawieszenie wykonywania swoich praw[165]. Negocjacje powinny być tak prowadzone, by osiągnąć porozumienie, w dobrej wierze, z rzeczywistym zamiarem osiągnięcia pozytywnego rezultatu[166]. Ponadto prowadzenie negocjacji w dobrej wierze nie oznacza obowiązku osiągnięcia porozumienia, ale należy podjąć wysiłki w tym kierunku[167].

PODSUMOWANIE

Zasada dobrej wiary bez wątpienia stanowi jedną z fundamentalnych zasad prawa, aczkolwiek trudną do zdefiniowania. Znana jest również w krajowych systemach prawnych. Zasada ta, ze względu na szczególny charakter prawa międzynarodowego i ciągle wzrastającą liczbę zaciąganych zobowiązań, jest niezbędna w obrocie prawnomiędzynarodowym. Podmioty prawa międzynarodowego, postępując zgodnie z zasadą dobrej wiary, nie tylko przestrzegają prawa, ale też działają we własnym interesie. Dobra wiara służy bowiem ochronie przysługujących im praw[168], buduje zaufanie pomiędzy stronami i jest czynnikiem stabilizującym wzajemne stosunki.

Zasada ta znajduje zastosowanie prawie we wszystkich dziedzinach prawa międzynarodowego. Podobnie zakaz nadużycia praw i inne zasady, np. *estoppel*, opierają się na zasadzie dobrej wiary. Stanowi ona także wskazówkę w przedmiocie prowadzenia negocjacji pomiędzy podmiotami prawa międzynarodowego.

Analizując poszczególne aspekty zasady dobrej wiary, praktykę organów międzynarodowych i poglądy przedstawicieli nauki prawa międzynarodowego, można stwierdzić, iż zasada dobrej wiary określa sposób przestrzegania istnie-

[163] C.G. Weeramantry, *op. cit*., s. 30.
[164] RIAA 1972, Vol. 19, s. 56.
[165] C.G. Weeramantry, *op. cit*., s. 30.
[166] ICJ Reports, 1984, pkt 87, s. 292.
[167] RIAA 1972, Vol. 19, pkt 65, s. 57; ICJ Reports, 1969, pkt 87, s. 47–48.
[168] Zob. M. Lachs, *op. cit*., s. 50–54.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

jących norm oraz nakłada na podmioty prawa międzynarodowego ograniczenia w korzystaniu z ich praw lub wykonywaniu zobowiązań.

Zasada dobrej wiary stanowi argument za przyjęciem określonego przez nią rozwiązania, ale nie wyklucza innych możliwości. W procesie stosowania prawa, w przypadku braku innych norm czy reguł kolizyjnych, stanowi środek służący znalezieniu odpowiedzi na pytanie prawne[169].

Odwołując się do wykładu G. Fitzmaurice'a z 1957 r., wygłoszonego w Haskiej Akademii Prawa Międzynarodowego, można stwierdzić, iż o ile reguła odpowiada na pytanie „co", a zasada – „dlaczego", to zasada dobrej wiary odpowiada na pytanie „jak" (*how*)[170], tzn. w jaki sposób podmioty prawa międzynarodowego powinny regulować między sobą wzajemne stosunki.

BIBLIOGRAFIA

A Vienna Convention on the Law of Treaties: a Commentary, eds. O. Dörr, K. Schmalenbach, Berlin 2012,
DOI: http://dx.doi.org/10.1007/978-3-642-19291-3.

Alexy R., *On the Structure of Legal Principles*, "Ratio Iuris" 2000, Vol. 13, No. 3,
DOI: http://dx.doi.org/10.1111/1467-9337.00157.

Arbitration between Great Britain and Costa Rica, Opinion and Award of William H. Taft, Sole Arbitrator, Washington, D.C., October 18, 1923, "American Journal of International Law" 1924, Vol. 18, No. 1.

Aust A., *Modern Treaty Law and Practice*, Cambridge 2000.

Besson S., *General Principles in International Law – Whose Principles?*, https://doc.rero.ch/record/28893/files/General_Principles_in_International_Law.pdf [data dostępu: 18.06.2015].

Bierzanek R., Symonides J., *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2003.

Bogdany A. von, *General Principles of International Public Authority: Sketching a Research Filed*, "German Law Journal" 2008, Vol. 9, No. 11.

Bokor-Szegö H., *General Principles of Law*, [w:] *International Law: Achievements and Prospects*, ed. M. Bedjaoui, Part 1, Dordrecht – Paris – London 1991.

Bowett D.W., *Estoppel before International Tribunals and its Relations to Aquiescence*, "British Yearbook of International Law" 1957, Vol. 33.

Brownlie I., *Principles of Public International Law*, Oxford 1979.

Byers M., *Abuse of Rights: an Old Principle, a New Age*, "McGill Law Journal" 2002, Vol. 47, No. 2.

Chan P.C.W., *Acquiescence/Estoppel in International Boundaries: Temple of Preah Vihear Revisited*, "Chines Journal of International Law" 2004, Vol. 3.

Chen B., *General Principles of Law as Applied by International Courts and Tribunals*, London 1953.

Czapliński W., *Pojęcie estoppel w prawie międzynarodowym publicznym*, „Sprawy Międzynarodowe" 1984, nr 9.

D'Amato A., *Consent, Estoppel, and Reasonableness: Three Challenges to Universal International Law*, "Virginia Journal of International Law" 1969, Vol. 10, No. 1.

[169] Zob. Ch. Voigt, *op. cit*., s. 11.

[170] Zob. S. Reinhold, *op. cit*., s. 21.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

D'Amato A., *Good Faith*, [w:] *Encyclopedia of Public International Law*, ed. R. Bernhardt, North-Holland 1992.
Degan V.D., *Sources of International Law*, Netherlands 1997.
Dworkin R., *Taking Rights Seriously*, Harvard University Press 1977.
Dworkin R., *The Model of Rules*, "University of Chicago Law Review" 1967, Vol. 35, No. 1, **DOI: http://dx.doi.org/10.2307/1598947.**
Ellis J., *General Principles and Comparative Law*, "European Journal of International Law" 2011, Vol. 22, No. 4, **DOI: http://dx.doi.org/10.1093/ejil/chr072.**
Erlich L., *Prawo międzynarodowe*, Warszawa 1958.
Fawcett J.E.S., *The Legal Character of International Agreements*, "British Yearbook of International Law" 1953, Vol. 30.
Fenwick C.G., *International Law*, New York 1965.
Fitzmaurice G., *The General Principles of International Law: Considered from the Standpoint the Rule of Law*, "Recueil des Cours" 1957, Vol. 2.
Fitzmaurice G., *The Law and the Procedure of the International Court of Justice, 1951–54: General Principles and Sources of Law*, "British Yearbook of International Law" 1953, Vol. 30.
Fitzmaurice G., *The Law and the Procedure of the International Court of Justice, 1954–59 General Principles and Source of International Law*, "British Yearbook of International Law" 1959, Vol. 35.
Fitzmaurice G., *The Law and the Procedure of the International Court of Justice: General Principles and Substantive Law*, "British Yearbook of International Law" 1950, Vol. 27.
Frankowska M., *Prawo traktatów*, Warszawa 1997.
Friedmann W., *The Uses of "General Principles" in the Development of International Law*, "American Journal of International Law" 1963, Vol. 57, No. 2, **DOI: http://dx.doi.org/10.2307/2195982.**
Ford C.A., *Juridical Discretion in International Jurisprudence: Article 38(1) (c) and "General Principles of Law"*, "Duke Journal of Comparative & International Law" 1994, Vol. 35.
García Amador F.V., Sohn L.B., Baxter R.R., *Recent Codification of the Law of State Responsibility for Injuries to Aliens*, Martinus Nijhoff Publishers 1974.
Gonthier C.D., *Liberty, Equality, Fraternity: The Forgotten Leg of the Trilogy, or Fraternity: The Unspoken Third Pillar of Democracy*, "McGill Law Journal" 2000, Vol. 45, No. 3.
Good Faith, www.legiscompare.fr/site-web/IMG/pdf/13._CH_5_Good_faith.pdf [data dostępu: 18.06.2015]
Goodwin-Gill S., *State Responsibility and the 'Good Faith' Obligation in International Law*, [w:] *Issues of State Responsibility before International Judicial Institutions*, eds. M. Fitzmaurice, D. Sarooshi, Oxford and Portland Oregon 2004.
Gormley P.W., *The Codification of Pacta Sunt Servanda by the International Law Commission: the Preservation of Classical Norms of Moral Force and Good Faith*, "Saint Louis University Law Journal" 1970, Vol. 14, No. 3.
Góralczyk W., Sawicki S., *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2003.
Grocjusz H., *Trzy księgi o prawie wojny i pokoju*, księga II, rozdz. XVI § I–VI, przeł. R. Bierzanek, Warszawa 1957.
Gutteridge H.C., *Abuse of Right*, "Cambridge Law Journal" 1933, Vol. 5, No. 1, **DOI: http://dx.doi.org/10.1017/S0008197300128521.**
Hassan T., *Good Faith in Treaty Formation*, "Virginia Journal of International Law" 1981, Vol. 21, No. 3.
Hesselink M.W., *The Concept of Good Faith*, [w:] *Towards a European Civil Code*, eds. A.S. Hartkamp, E.H. Hondius, M.W. Hesselink, C.E. du Perron, M. Veldman, Boston – London 2004.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

Hoof G.J.H. van, *Rethinking the Sources of International Law*, Antwerp 1983.
Hyland R., *Pacta Sunt Servanda: a Mediation*, "Virginia Journal of International Law" 1994, Vol. 34, No. 2.
Jacobs F.G., *Varieties of Approach to Treaty Interpretation: with Special Reference to the Draft Convention on the Law of Treatise before the Vienna Diplomatic Conference*, "International and Comparative Law Quarterly" 1969, Vol. 18, No. 2,
DOI: http://dx.doi.org/10.1093/iclqaj/18.2.318.
Jain N., *General Principles of Law as a Gap-Fillers*, www.iilj.org/courses/documents/NehaJain_GeneralPrinciplesasGapFillersJan2014.pdf [data dostępu: 18.06.2015].
Kelsen H., *Principles of International Law*, New Jersey 2003.
Kelsen H., *The Law of the United Nations: a Critical Analysis of its Fundamental Problems*, New Jersey 2000.
Kennedy D., *The Sources of International Law*, "American University Journal of International Law and Policy" 1987, Vol. 2, No. 1.
Kolb R., *La bonne foi en droit international public. Contribution à l'étude des principes généraux de droit*, Genéve – Paris 2000.
Kolb R., *Principles as Sources of International Law*, "Netherlands Law Review" 2006, Vol. 53, No. 1.
Kordela M., *Zasady prawa. Studium teoretycznoprawne*, Poznań 2012.
Kozłowski A., *Estoppel jako ogólna zasada prawa międzynarodowego*, Wrocław 2009.
Kunz J.L., *The Meaning and the Range of the Norm Pacta Sunt Servanda*, "American Journal of International Law" 1945, Vol. 39, No. 2,
DOI: http://dx.doi.org/10.2307/2192340.
Kwiecień R., *Miejsce umów międzynarodowych w porządku prawnym państwa polskiego*, Warszawa 2000.
Lachs M., *Some Thoughts on the Role of Good Faith in International Law*, [w:] *Declarations of Principles – A Quest for Universal Peace*, eds. R.J. Akermann, P.J van Krieken, Ch.O. Pannenborg, Leyden 1977.
Lauterpacht H., *Private Law Sources and Analogies of International Law*, [w:] *Hersch Lauterpacht International Law, Collected Papers: The Law of Peace*, Part 1: *International Law in General*, ed. E. Lauterpacht, Cambridge 1975.
Lauterpacht H., *Sovereignty over Submarine Areas*, "British Yearbook of International Law" 1950, Vol. 27.
Lauterpacht H., *The Development of International Law by the International Court*, Cambridge 1982.
Lauterpacht H., *The Functions of Law in International Community*, New Jersey 2000.
Laylin G., Bianchi R.L., *Role of Adjudication in International River Disputes, The Lake Lanoux Case*, "American Journal of International Law" 1959, Vol. 53, No. 1,
DOI: http://dx.doi.org/10.2307/2195212.
Lukashuk I.I., *The Principle Pacta Sunt Servanda and the Nature Obligations under International Law*, "American Journal of International Law" 1989, Vol. 83, No. 3,
DOI: http://dx.doi.org/10.2307/2203309.
Łukaszuk I., *Charakter podstawowych zasad prawa międzynarodowego*, „Sprawy Międzynarodowe" 1988, nr 11.
MacGibbon C., *Estoppel in International Law*, "International and Comparative Law Quarterly" 1958, Vol. 7, No. 3,
DOI: http://dx.doi.org/10.1093/iclqaj/7.3.468.
MacGibbon C., *The Scope of Acquiescence in International Law*, "British Yearbook of International Law" 1954, Vol. 31.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

McNair A., *The General Principles of Law Recognized by Civilized Nations*, "British Yearbook of International Law" 1957, Vol. 3.

McNair A., *The Legality of the Occupation of the Ruhr*, "British Yearbook of International Law" 1924, Vol. 5.

McTaggart Sinclair I., *The Vienna Convention on the Law of Treaties*, Manchester University Press, Great Britain 1973.

Mendelson M., *The International Court of Justice and the sources of international law*, [w:] *Fifty Years of the International Court of Justice*, eds. V. Lowe, M. Fitzmaurice, Cambridge 2008.

Mitchell A.D., *Good Faith in the WTO Dispute Settlement*, "Melbourne Journal of International Law" 2006, Vol. 7, No. 2.

Morvay W., *The Obligation of a State not to Frustrate the Object of a Treaty Prior to its Entry to Force*, "Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht" 1967, Vol. 27.

Nahlik S.E., *Wstęp do prawa międzynarodowego*, Warszawa 1967.

O'Connor J.F., *Good Faith in International Law*, Darthmouth Publishing Company Limited 1991.

Oluyomade B.O., *The Scope and Content of a Complaint of Abuse of Right in International Law*, "Harvard International Law Journal" 1975, Vol. 16, No. 1.

Oppenheim L., *International Law: A Treatise*, Vol. 1: *Peace*, ed. R.F. Roxburgh, New Jersey 2005.

Ovchar A., *Estoppel in the Jurisprudence of the ICJ: a Principle promoting Stability Threatens to Undermine it*, "Bond Law Review" 2009, Vol. 21, No. 1.

Panezi M., *Source of Law in Transition Re-visiting General Principles of International Law*, "Ancilla Iuris" 2007.

Pellet A., *Article 38*, [w:] *The Statute of the International Court of Justice. Commentary*, eds. A. Zimmermann, Ch. Tomuschat, K. Oellers-Frahm, Oxford 2006.

Permanent Court of International Justice, Committee of Jurist, Procès-verbaux of the proceedings of the Committee, June 16th – July 24th, 1920, with Annexes, The Hague 1920.

Prawo międzynarodowe publiczne. Wybór dokumentów, oprac. A. Przyborowska-Klimczak, Lublin 2005.

Raz J., *Legal Principles and the Limits of Law*, "Yale Law Journal" 1972, Vol. 81, No. 5, **DOI: http://dx.doi.org/10.2307/795152.**

Reinhold S., *Good Faith in International Law*, "Bonn Research Papers on Public International Law" 2013, No. 2, http://ssrn.com/abstract=2269746 [data dostępu: 18.06.2015].

Research in International Law, Part 3: *Law of Treaties, Draft Convention on the Law of Treaties, art. 9 with commentary*, "American Journal of International Law" 1935, Vol. 29 (Supplement).

Russi L., *Substance or Mere Technique? A Precis on Good Faith Performance in England, France and Germany*, "Hanse Law Review" 2009, Vol. 5, No. 1.

Saluden F.X., *La bonne foi, approche objective du concept de bonne foi et de sa normativité*, http://edi.univ-paris1.fr/travaux/06SaludenBF.pdf [data dostępu: 18.06.2015].

Schermaier M.J., *Bona Fides in Roman Contract Law*, [w:] *Good Faith in European Contract Law*, eds. R. Zimmermann, S. Wittaker, Cambridge 2000.

Schlesinger R.B., *Research on the Principles of Law Recognized by Civilized Nations Outline of a New Project*, "American Journal of International Law" 1957, Vol. 51, No. 4, **DOI: http://dx.doi.org/10.2307/2195351.**

Schwarzenberger G., *The Fundamental Principles of International Law*, "Recueil des Cours" 1955, Vol. 1.

Shaw M.N., *International Law*, Cambridge 2008, **DOI: http://dx.doi.org/10.1017/CBO9780511841637.**

Simma B., Alston P., *The Sources of Human Rights Law: Custom, Jus Cogens, and General Principles*, "Australian Yearbook of International Law" 1988–1989, Vol. 12.

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

Sozański J., *Ogólne zasady prawa w acquis communautaire oraz w prawie międzynarodowym publicznym – istotniejsze pytania badawcze*, „Studia Prawnicze" 2005, z. 2.

The Charter of the United Nations, ed. B. Simma, Oxford 2002.

Thirlway H., *The Law and Procedure of the International Court of Justice*, Vol. 1–2, Oxford 2013, **DOI: http://dx.doi.org/10.1093/law/9780199673377.001.0001.**

Tiunov O.I., *Pacta Sunt Servanda: the Principle of Observing International Treaties in the Epoch of the Slave-Owning Society*, "Saint Louis University Law Journal" 1994, Vol. 38, No. 4.

Treaty On The Non-Proliferation Of Nuclear Weapons (NPT), www.un.org/disarmament/WMD/Nuclear/NPTtext.shtml [data dostępu: 18.06.2015]

Tunkin G.I., *Theory of International Law*, "Harvard University Press" 1974, **DOI: http://dx.doi.org/10.4159/harvard.9780674434165.**

Vattel E., *The Law of Nations, Or, Principles of the Law of Nature, Applied to the Conduct and Affairs of Nations and Sovereigns, with Three Early Essays on the Origin and Nature of Natural Law and on Luxury*, eds. B. Kapossy, R. Whatmore, Liberty Found Inc. 2008.

Villiger M.E., *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, Martinus Nijhoff Publishers, the Netherlands 2009.

Virally M., *Review Essay: Good Faith in Public International Law*, "American Journal of International Law" 1983, Vol. 77, No. 1.

Voigt C., *The Role of General Principles in International Law and their Relationship to Treaty Law*, www.retfaerd.org/gamle_pdf/2008/2/Retfaerd_121_2008_2_s3_25.pdf [data dostępu: 18.06.2015].

Waldock H., *General Course on Public International Law*, "Recueil des Cours" 1962, Vol. 2, **DOI: http://dx.doi.org/10.1163/ej.9789028614321.001-251.**

Weeramantry C.G., *Foreword*, [w:] *Good Faith Negotiations Leading to the Total Elimination of Nuclear Weapons. Request for an Advisory Opinion from International Court of Justice. Legal Memorandum*, "Harvard Law School" 2009, http://lcnp.org/disarmament/2009.07.ICJbooklet.pdf [data dostępu: 18.06.2015].

Whitton J.B., *The Sanctity of Treaties (Pacta Sunt Servanda)*, "International Conciliation" 1935, Vol. 16.

Wyrozumska A, *Umowy międzynarodowe: teoria i praktyka*, Warszawa 2006.

Wyrozumska A., Czapliński W., *Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2004.

Zeller B., *Good Faith – is it a Contractual Obligation?*, "Bond Law Review" 2003, Vol. 15, No. 2.

Zoller E., *La bone foi en droit international public*, Paris 1977.

SUMMARY

The purpose of this article was to present one of the most fundamental principles of international law. According to Art. 38 (1) (c) of the Statute of ICJ, the principle of good faith is a general principle of law recognized by civilized nations and accordingly is one of the formal sources of international law. Undoubtedly, there are still controversies regarding its nature, meaning, content and scope. It should be emphasized that it is impossible to settle one, generally accepted, definition of good faith because it is rather an ambiguous notion. The principle of good faith is applied in many areas of international law and is of great importance. The most relevant in this area is the law of the treaties. The principle of good faith is in use in the law of the treaties from formation of the treaty to its extinction. This principle covers also a narrower doctrine of "abuse of rights", which is probably one of the most disputable aspects of this principle. The realization of the principle of good

Pobrane z czasopisma Studia Iuridica Lublinensia **http://studiaiuridica.umcs.pl**
Data: 10/11/2026 18:02:44

faith is well established in the principle of estoppel. What is more, the principle of good faith is also applied in the process of negotiation. Good faith performs intermediary function between rules and principles. Furthermore, it appoints the way of observance of the existing rules of international law and limits a manner of its execution.

Keywords: good faith; general principles of law; principles of international law; treaties; abuse of rights; estoppel; negotiations

UMCS